

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 18
31 июль

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 18-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
4-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
18-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-4**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
18-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-4**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 18-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июль 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 43 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илгор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шохида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдор.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**СОЦИОЛОГИЯ ВА ПОЛИТОЛОГИЯНИНГ
ЖАМИЯТИМИЗДА ТУТГАН ЎРНИ**

1. Mirsamadova Sevara

SERQUYOSH DIYORDAN KUNCHIQAR O'LKA SARI..... 7

2. Давронова Феруза Рахмоновна

ЎЗБЕКИСТОНДА ХОТИН-ҚИЗЛАРНИ ОИЛАДАГИ ЗЎРОВОНЛИКДАН ҲИМОЯ
ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ 9

3. Sheraliyev Nurali Sherali o'g'li

ANALYSIS OF ETHNIC CONFLICTS IN CENTRAL ASIAN SECURITY (ON THE
EXAMPLE OF UZBEKISTAN AND TAJIKISTAN) 13

4. Бозорова Ўлмасхон Шамсидиновна

МУСТАҲКАМ ОИЛА ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ГАРОВИ 15

5. Қаюмова Азиза Тошмурадовна, Жалолов Отабек Ойбек ўғли

ИБН ҲАЛДУН ТАЪЛИМОТИДА ИЖТИМОИЙ ҲАЁТ ВА ШАХС МАСАЛАСИ 17

6. Фарфиев Бахрамджан Атхамджанович

ДИН ИНСТИТУТИ ВА ДИНИЙ ЭЪТИҚОД МАСАЛАСИ ДИН
СОЦИОЛОГИЯСИНИНГ МУҲИМ ТАДҚИҚОТ ОБЪЕКТИ СИФАТИДА 19

7. Ibodova Sadoqat Karomiddinovna

BILATERAL ECONOMIC COOPERATION OF THE REPUBLIC OF
UZBEKISTAN AND THE RUSSIAN FEDERATION AT THE CURRENT STAGE 23

8. Ш.Х.Имамова, Д.М.Мирсагатова, У.М.Халикова

ЎЗБЕКИСТОН ОИЛАСИ ЎЗИНИ ИЗОЛЯЦИЯЛАШ ШАРОИТИДА:
МУНОСАБАТЛАР ВА МАСЬУЛИЯТЛАР ДОИРАСИ 25

9. Эрйигитова Лобар Қодиржоновна

ОИЛАВИЙ АЖРИМЛАРНИНГ ЮЗАГА КЕЛИШ САБАЛЛАРИ ВА
ОҚИБАТЛАРИ 29

10. Ахмедова Дилдора Олимжоновна

ЎЗБЕКИСТОНДА НОРАСМИЙ МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ОЛДИНИ
ОЛИШДА ХОТИН-ҚИЗЛАР БАНДЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ 31

11. Баймуратова Назира Янгибаевна

ОИЛА СОҒЛОМ – ЖАМИЯТ СОҒЛОМ 33

12. Махмудова Феруза Нематовна

МУЗОКАРА ВА МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТ 35

13. Шодиев Фарруҳ Рауфович

ШАХС МАҲНАВИЯТИ ИБТИДОСИ 38

14. Эрйигитова Лобар Қодиржоновна

ЁШ ОИЛАЛАРДА ОИЛАВИЙ АЖРИМЛАРНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШИ
МУАММОЛАРИ ВА ЕЧИМЛАРИ 40

СОЦИОЛОГИЯ ВА ПОЛИТОЛОГИЯНИНГ ЖАМИЯТИМИЗДА ТУТГАН ЎРНИ

SERQUYOSH DIYORDAN KUNCHIQAR O'LKA SARI

Mirsamadova Sevara
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
3-kurs, uyg'ur-engliz guruhi talabasi
Telefon: +998977141973
mirsamadovasevara@gmail.com

Vatanni sevmoqni, yurt otasiga sadoqatni
yaponlardan o'rganish kerak.
M.Shayxzoda

Annotatsiya: Ushbu maqolada rivojlangan ikki davlat, O'zbekiston va Yaponiya davlatlari o'rtaisdagi o'zaro munosabatlar, siyosiy jarayonlar, ijtimoiy va shaxsiy fikr-mulohazalar aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: Buyuk ipak yo'li, O'zbekiston, Yaponiya, Ikuo Xiroyama, Said Ahmad, "Oftob oyim", Akio Kavato, Islom Karimov.

Tarixga nazar tashlaydiga bo'lsak, ikki davlat o'rtaisdagi o'zaro do'stlik aloqalari Buyuk ipak yo'li davrining boshlanishiga borib taqaladi. Ma'lumki, Kushon davlatining eng e'tiborli dinlaridan biri bo'lgan buddaviylik dini eramizning I-VI asrlarida yurtimiz hududida tarqalib, keyinchalik O'rta Osiyo xalqlarining qadriyatlari va an'analari bilan boyigan. Shu o'rinda Yaponianing mashhur musavviri, Toshkent shahrining faxriy fuqarosi Ikuo Xiroyamaning "Agar Yaponiya buddaviylik madaniyatining sharqiy tomoni bo'lsa, u holda ko'hna O'zbekiston zamini uning g'arbiy tomonidir" degan so'zları muhim hamiyatga egadir.¹ Ikki xalq o'rtaisdagi uzoq o'tmishtga borib taqaluvchi yaqin aloqalar O'zbekiston bilan Yaponiya o'rtaisdagi samarali hamkorlikning muhim omili sifatida bugungi kunda ham davom etib kelmoqda.

Tarix sahifalarini varaqlar ekanmiz, 1991-yil 28-dekabrda Yaponiya yurtimiz mustaqilligini e'tirof etdi, 1992-yil 26-yanvardan boshlab esa ikki davlat o'rtaida diplomatik aloqalar rasman o'rnatildi. 1992-yilda Yaponianing Toshkentdagı elchixonasi, 1996-yilda esa O'zbekiston Respublikasining Tokiodagi elchixonasi o'z faoliyatini boshladi.² Shu kundan e'tiboran 26-yanvar O'zbekiston va Yaponiya o'rtaida diplomatik aloqalar o'rnatilgan kun sifatida yuritilib kelinadi. Bu raqamlar kimlar uchundir oddiy sana, shunchaki raqamlar bo'lishi mumkin, ammo biz uchun juda muhim ahamiyatga ega. Ular yurtimizga bildirilgan yuksak ishonchni ifodalaydi.

Geografik joylashuvi uzoq sharq ekanligini hisobga olmaganda, o'zbek va yapon millati juda ham bir-biriga o'xshab ketadi. Ayniqsa doimo yuzidan tabassum ufurib turish hislati. Hamda yurtiga bo'lgan sadoqati, vatanparvarligi kabi hislatlari ham bunga yaqqol misol bo'la oladi.

Aynan shu vatanparlik deganda o'zbek xalq yozuvchisi Said Ahmad qalamiga mansub "Oftob oyim" nomli hikoyasi yodimga tushadi. Ushbu hikoyaning o'ziga xosligi va ta'sirchanligi hayotiy, real voqealarga asoslanganligida deb o'ylayman. Unda yozuvchi qamoqxonada birga yashagan yapon mahbuslarining qalb kechinmalarini yaqqol ko'rsatib bergen. O'n bir yil tutqunlikda yashagan mahbuslarning vataniga sodiqligi, vatan sog'inchi qanday yuragini o'rtaganini o'qib turib insonning ko'ziga yosh keladi. Ayniqsa quyidagi satrlar: "...Kemada ketayotganimizda Dyunning yuragi ikki marta xuruj qildi. Vrachlar arang saqlab qolishdi. Kemamiz qirg'oqqa borganda bizni kutib olish uchun Negate portiga chiqqanlarning son-sanog'i yo'q edi. O'zingiz bilasiz, Dyunning hech kimi yo'q, yetimxonada o'sgan. U kemadan tushib, hech narsaga qaramay,

¹ Old.prezident.uz "O'zbekiston va Yaponiya aloqalari mustahkamlanmoqda" maqolasasi

² Taqvim.uz

qirg‘oq bo‘ylab, to‘lqinlar yuvaverib billurdek shaffof qilib qo‘ygan qumlarni to‘piq bo‘yi bosib, ancha nari ketdi. Kurtkasini yechib uloqtirdi. Bukchayib o‘tirdi-da, sho‘r qumni o‘pa boshladи. U bir bukchayganicha boshini, qaddini ko‘tarmadi. To‘lqinlar uning ustidan sapchib, ikki-uch metr o‘tib ketdi. Dyunning gavdasi to‘lqin ostida ko‘rinmay ketdi. To‘lqin orqaga qaytdi. Dyun tomonga yugurdim. Yetib borgunimcha, uni yana ikki marta to‘lqin bosdi. Uni qo‘ltig‘idan ko‘tarmoqchi bo‘lgandim, eplolmadim. Dyun qadrdon yurtining billur qirg‘og‘ini o‘pib, jon taslim qilgan edi. Labidan oqayotgan qonni qum shimib ketayotgandi...”¹ Aynan shu hikoya Yaponiya haqida menda ilk iliq taassurotni qoldirgan hikoya hamdir.

Shuningdek, yapon xalqining biz haqimizda fikri qandayligiga ham ko‘p marotaba qiziqqanman. Qiziqishlarim shuni ko‘rsatdiki, salbiy fikr yo‘q. Xatto ijtimoiy tarmoqdagi bir maqolada Yaponianing O‘zbekistondagi sobiq elchisi Akio Kavato O‘zbekistonning birinchi prezidenti Islom Karimov haqida bildirgan fikrlarini o‘qib mammun bo‘ldim.

Men Islom Karimov bilan oxirgi marta 2004-yilning avgustida ko‘rishgandim, o‘shanda Yaponianing O‘zbekistondagi elchisi lavozimini tark etib, vatanimga yo‘l olayotgandim. Shu munosabat bilan prezident qarorgohida rasmiy tadbir o‘tayotgandi, men Yaponiya tashqi ishlar vaziri Ioriko Kavaguti xonimiga muzokaralarda hamkorlik qilgandim. O‘shanda bir voqeа yodimda qolgan: Yaponiya delegatsiyasi uchrashuvni yakunlab, O‘zbekiston rahbari bilan xayrashayotganda bexosdan qo‘limdagi qog‘oz tushib ketdi. Bundan xijolat bo‘lib, endi qog‘ozni ko‘tarmoqchi bo‘lganimda G‘arbda “shafqatsiz mustabid” deb ataluvchi prezident Karimovning o‘zi engashib qog‘ozni oldi-da, jimgina menga uzatdi. Nahotki, diktator elchi oldida ana shunday qilsa?! Men uning oljanobligini his qilgandim va hech qachon u haqida yomon gapirmadim”, - deydi sobiq elchi.²

Akio Kavata o‘zbek xalqining kattalarni hurmat qilish borasida yaponlarga o‘xshab ketishini ta’kidladi va shu bilan birga O‘zbekistonda an’analarga sodiqlik ulardan-da kuchli ekanligini qo‘shib qo‘ydi.

Umuman olganda ikki xalqni bog‘lab turuvchi rishtalar ko‘p. Xulosa qilib aytadigan bo‘lsam, tarixni anglaganimiz sari bu ikki xalq, ikki davlat o‘rtasidagi rishtalar yanada kuchayib boraveradi. Bir-biriga bo‘lgan hurmat - ehtirom, mehmondo‘stlik aloqalari yanada gullab - yashnashda davom etadi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Old.prezident.uz “O‘zbekiston va Yaponiya aloqalari mustahkamlamoqda” maqolasi
2. Said Ahmad. Qorako‘z majnun. Oftob oyim hikoyasi. 73-86-betlar.
3. Kun.uz. Akio Kavata: Do’stim Islom Karimovning siyosatini doim ma’qullar edim nomli maqola
4. Taqvim.uz

¹ Said Ahmad. Qorako‘z majnun. Oftob oyim hikoyasi. 73-86-betlar.

² Kun.uz. Akio Kavata: Do’stim Islom Karimovning siyosatini doim ma’qullar edim nomli maqola

ЎЗБЕКИСТОНДА ХОТИН-ҚИЗЛАРНИ ОИЛАДАГИ ЗЎРОВОНЛИКДАН ҲИМОЯ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ

Давронова Феруза Рахмоновна,

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети
“Сиёсий институтлар, жараёнлар ва технологиялар”
ихтисослиги бўйича 1-босқич таянч докторанти

Тел: +99890 322-92-09

E-mail: feruza_davronova_82@mail.ru

Аннотация. Ўзбекистонда аёлларнинг хукуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишга хизмат қиласидан, хотин-қизларга нисбатан зўровонликлардан ҳимоя қиласидан норматив хужжатлар ҳақида, оилавий зўровонлик, уларни бартараф этиш усуслари ва статистик маълумотларга мурожаат этилади. Аёлларни оиладаги зўровонликлардан ҳимоя қилиш борасида ижтимоий-сиёсий таҳлилий фикр ва мулоҳазалар баён этилади.

Калит сўзлар: зўровонлик, ижтимоий-сиёсий фаоллик, оила, давлат ва жамият бошқаруви, хукуқ ва мажбурияtlар, гендер тенглиги.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг қамровли ислоҳотларни ҳалқ манбаатлари йўлида изчил давом эттириш мақсадида 2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси дастурининг 4-қисми “Ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг устувор йўналишлари”га бағишлиланади.¹ Хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, уларни давлат ва жамият бошқаруvidаги ўрнини кучайтириш, уларни тадбиркорлик фаолиятига кенг жалб этиш, оила асосларини янада мустаҳкамлаш каби қатор йўналишларда ислоҳотлар олиб бориш, жамиятда аёлларнинг хукуқ ва эркинликлари, имкониятларини таъминлаш, айниқса, уларни турли хил зўровонликлардан ҳимоя қилиш бўйича қатор назарий ва амалий ишлар олиб борилмоқда. Ўзбекистонда инсон хукуқларини оиладаги зўравонликдан ҳимоя қиласидан ҳамда унинг олдини олиш ва тугатишга нисбатан хукуқни муҳофаза қилиш органлари фаолиятини тартибга соладиган бир қатор қонунчилик ва норматив-хукуқий актлар қабул қилинган. Улар асосини Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ташкил этади. Конституция оила ва инсоннинг хукуқ, эркинлик ва манбаатларини муҳофаза этишини белгилайдиган ва кафолатлайдиган нормалар асоси бўлиб, қуйидагиларини мисол қилиб келтириш мумкин:

- Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил хукуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар (18-модда).

Яшаш хукуки ҳар бир инсоннинг узвий хукуқидир. Инсон ҳаётига қасд қилиш энг оғир жиноятдир (24-модда);

- Ҳар ким эркинлик ва шахсий даҳлсизлик хукуқига эга. Ҳеч ким қонунга асосланмаган ҳолда ҳибсга олиниши ёки қамоқда сақланиши мумкин эмас (25-модда);
- Ҳар ким ўз шаъни ва обрўсига қилинган тажовузлардан, шахсий ҳаётига аралашибдан ҳимояланиш ва турар жойи даҳлсизлиги хукуқига эга. (27-модда);
- Ҳар бир шахсга ўз хукуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хаттиҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш хукуки кафолатланади (44-модда);
- Хотин-қизлар ва эркаклар тенг хукуқлийлар (46-модда).

Оилада хотин-қизлар устидан зўровонлик жиддий муаммо ҳисобланади. Оилавий муносабатларда тенг хукуқлийка эришиш — инсон хукуқлари тизимиға доир ижтимоий-демократик институтнинг таркиб топиши натижасидир. Унинг вужудга келишига жинсларнинг давлат тузилмаларида, хукумат билан ва ўзаро муносабатларида тегишли нормаларни топишнинг мураккаб жараёни сабаб бўлган. Тарих шундан далолат берадики, тенг хукуқлий ғояси ҳамда уни амалга ошириш одоб-аҳлоқ, маънавий-маданий ва диний жиҳатлардан иборат мажмууани ўз ичига олади. Хотин-қизлар деярли барча давлатлар

¹ Тараккиёт стратегияси маркази расмий сайти <https://strategy.uz/>

аҳолисининг ярмидан кўпини ташкил қилади, шунинг учун аҳоли ярмининг ҳуқуқлари поймол қилинганда, амалда демократияга асосланган жамият тўғрисида гапириш қийин. Оиладаги зўравонлик инсон ҳуқуқлари ҳисобланган барчанинг қонун олдида тенг ҳимояга эгалик ҳуқуқининг бузилишига сабаб бўлиб, жинсига кўра камситишларга олиб келади. Бундан ташқари яна бир қатор инсон ҳуқуқларининг: шафқатсиз муносабатга учрамаслик ҳуқуқининг, яшаҳ ҳуқуқи ва жисмоний дахлсизлик ҳуқуқининг, олий жисмоний ва руҳий соғлиққа эга бўлиш ҳуқуқининг бузилишига ҳам сабаб бўлади. Айнан хотин-қизлар устидан зўравонлик муаммоларига эътиборнинг қаратилиши билан халқаро ҳуқук оиладаги зўравонликни назорат қилиш ғоясини илгари суради. Оиладаги зўравонликни халқаро инсон ҳуқуқларининг бузилиши сифатида талқин этишга қарор қилинди. Бу масалада шахсий ҳаёт тамойиллари қайта кўриб чиқилиши керак, чунки оммавий ва норасмий соҳага анъанавий бўлиниш ижтимоий ҳокимиятни тақсимлашда тенгсизлик манбаи бўлиб ҳисобланади. Шунга кўра, оиладаги зўравонликни олдини олишга қаратилган қонуний асосларни ишлаб чиқиш масаласини кўриб чиқиш Ўзбекистон учун ҳам долзарбdir. Оиладаги зўравонлик хотин-қизлар ва болаларнинг ҳаёти, соғлиги ва қадр-қимматига тажовуз қиладиган кенг тарқалган ҳуқуқбузарлик шаклига айланиб бормоқда. Статистика маълумотларига қараганда, ҳозирги кунда содир этилаётган қотилликларнинг, қасддан баданга турли даражадаги тан жароҳатларини етказиш, калтаклаш ва камситишлар, никоҳдан эрта ўтишга мажбурлаш, жинсий мотивларда содир этилаётган жиноятларнинг кўпчилиги оилада, майший асосларда содир этилмоқда. Бундай жиноятларнинг ўзига хос ҳусусиятлари шундаки, зўравонликнинг обьекти бўлиб оиланинг заиф аъзолари: хотин-қизлар ва болалар ҳисобланади. Шунингдек, бу жиноятларнинг кўпчилиги латент, яъни яширин характерга эга. Чунки эр (ота)дан қўрқиш ёхуд оилавий мажбуриятлар юзасидан, анъаналар, диний тасаввурларга кўра, моддий ва бошқа қарамлик оқибатида жабрланувчилар ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига уларга нисбатан содир этилган ёки содир этилаётган зўравонлик ҳаракатлари тўғрисида хабар бермайдилар. Оилада кенг тарқалган жиноятлардан бири қийнашdir. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 110-моддаси қийнашни яъни «муттасил равишида дўппослаш ва бошқача ҳаракатлар билан қийнаш», деб тушунтиради. Бунда оилада қийноқларга дуч келган шахсларнинг сонини аниқлаш қийин, чунки қўпчилик ҳолларда жабрланувчилар ҳимоянинг самарали бўлмаслигидан, айдорнинг эса ўч олишидан қўрқиб, милиция ёки судга мурожаат қилмайди. Аёллар жисмоний зўровонлик обьекти бўлса-да, бу хақда лом-мим дея олмайди. Статистик маълумотларга кўра, одам ўлдиришларнинг учдан бир қисми оилада, майший асосларда содир бўлади. Бунга совуқ муносабатлар, калтаклашлар, қийнашлар, ўлдириш билан қўрқитиш ёки зўравонлик ишлатишлар сабаб бўлади. Бундай мажбураш зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш характеристига эга бўлиб, аёлга жисмоний ёки руҳий таъсир ўтказиш билан ҳам содир этилиши мумкин. Бундан ташқари ҳомилани мажбуран тушириш муваффақиятсиз бўлиши мумкин, бунинг оқибатида эса аёл оғир касалликка чалиниши ёки вафот этиши ҳам мумкин. Қуйида ҳақола этилаётган жадвал Йчки Ишлар Вазирлиги берган маълумотлари асосида бўлиб тузилган бўлиб, унда йиллар кесимида вилоятларда ҳозирда бирга истиқомат қилаётган ёки илгариги шериги томонидан жисмоний ёки жинсий зўровонликни бошидан кечирган (15-49 ёш) аёллар сони келтирилган:¹

	2014 й.	2015 й.	2016 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.
Ўзбекистон Республикаси	344	252	324	268	185	185
Қорақалроғистон Республикаси	26	27	22	20	14	5
Андижон	8	5	4	5	1	4
Бухоро	1	1	3	4	1	4
Жиззах	10	17	14	9	13	17
Қашқадарё	4	2	3	1	4	59
Навоий	4	1	1	-	-	3
Наманган	1	2	1	2	-	12
Самарқанд	8	5	6	7	11	42

¹ Государственный комитет Республики Узбекистан по статистике <https://gender.stat.uz/ru/>

Сурхондарё	16	18	15	13	7	9
Сирдарё	11	27	18	12	4	2
Тошкент вилояти	56	64	59	40	23	6
Фарғона	13	18	14	15	5	1
Хоразм	63	52	47	40	33	6
Тошкент шаҳри	120	13	117	100	69	17

Вилоятлар кесимида таҳлил қиласиган бўлсак, Тошкент шаҳри, Тошкент вилояти, Хоразм вилоятида оилавий зўровонлик даражасининг энг юқори кўрсаткичи қайд этилган. Энг минимал кўрсаткич Бухоро, Навоий ва Андижон вилоятларида экан. Этиборли жиҳати шундаки, Самарқанд ва Қашқадарё вилоятларида оилавий зўровонлик кейинги йилларда кўпайиб борган. Фарғона вилояти ва Қорақалпоғистон Республикаси йиллар кесимида камайиш кузатилади. Жадвал кўрсаткичларлари қараб қаерда қандай тадбир ва ислоҳотлар килиш кераклиги ҳақида умумий тасаввур пайдо қиласи. Оиладаги зўравонлик объекти бўлиб оиланинг ҳар бир аъзоси — эр-хотин, болалар, қария ота-оналар бўлиши мумкин, шунинг учун оиладаги шафқатсизликнинг уч тури алоҳида кўрсатилади. Ҳусусан: эр ёки хотиннинг бир-бирига нисбатан муносабатида; ота-оналарнинг болаларига нисбатан муносабатида; болалар ёки набираларнинг қария қариндошларга нисбатан муносабатида. Оиладаги зўравонлик — бу оила аъзоларига жисмоний ёки руҳий зарап етказиши мумкин бўлган ёки етказадиган, жинс хусусиятига кўра содир этилган зўравонлик акти ёки оилада, шахсий ҳётда учрайдиган озодликдан ўзбошимчалик билан маҳрум қилиш ёки унга мажбурлаш таҳди迪.¹ Бугунги кунда инсон ҳукуқларининг таъминланиши ва ҳимоя қилиниши демократик фуқаролик жамиятининг муҳим белгиси эканлиги ҳақидаги қоида умум томонидан эътироф этилгандир. Шуни таъкидлаш лозимки, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси инсон ҳукуқларига содиқлигини эълон қилиб, инсонпарвар демократик ҳукуқий давлат барпо этишни мақсад қилиб, ҳалқаро ҳукуқнинг умум эътироф этилган қоидалари устунлигини тан олади, фуқароларнинг ҳукуқ ва эркинликлари тенглиги тамойилини мустаҳкамлайди. Гендер тенглиги ва эркаклар ҳамда хотин-қизларнинг тенг имкониятлари ҳалқаро ҳамжамият томонидан тан олинган ўзгармас тамойиллар, таянч қадриятлар ва андозалардир. Бу тамойиллар бир томондан ижтимоий адолат ва асл демократиянинг узвий талаблари бўлиб, иккинчи томондан хотин-қизлар ва эркаклар ҳукуқларини таъминлашнинг асосий талабларидир. Ўзбекистон томонидан инсон ҳукуқлари соҳасидаги асосий ҳалқаро-ҳукуқий ҳужжатлар ратификация қилиниб, уларни таъминлаш ва муҳофаза этишга, шунингдек камситишларга йўл қўймасликка қаратилган қонунлар қабул қилинган. Эркаклар ва хотин-қизларнинг тенг ҳукуқ ва имкониятлари тўғрисидаги, хотин-қизларга нисбатан зўравонликнинг барча шаклларини олдини олиш тўғрисидаги, миграция тўғрисидаги қонунларнинг қабул қилиниши, Ўзбекистон Республикасининг Мехнат, Солиқ, Жиноят, Жиноят-процессуал, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексларига, «Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида», «Мехнатни муҳофаза қилиш тўғрисида», «Аҳолининг бандлиги тўғрисида», «Таълим тўғрисида», «Фуқаролар соғлигини саклаш тўғрисида»ги ва бошқа қонунлар бўйича тавсияларда келтирилган ўзгартириш ва қўшимчаларнинг киритилиши Ўзбекистонда гендер тенглигини таъминлашга, Хотин-қизлар ҳукуқлари камситилишининг барча шаклларига барҳам бериш тўғрисидаги конвенция ва Ўзбекистон Республикаси томонидан ратификация қилинган бошқа ҳалқаро ҳукуқий ҳужжатларда белгиланган ҳалқаро андозаларнинг миллий қонунчиликка татбик қилинишига, Хотин-қизларга нисбатан барча камситишларга барҳам бериш қўмитасига тақдим этилаётган ва бошқа миллий маърузаларнинг даражаси ва мазмунини яхшилашга хизмат қиласи. Юқоридагиларни умуштирган ҳолда қуйидаги таклифларни илгари сурган бўлар эдик:

Биринчидан, хотин-қизларнинг оммавий саводхонлигини ошириш, ўз ҳукуқ ва эркинликлари, имтиёзлари ҳақида хабардор бўлишларини таъминлаш лозим. Шу билан бирга ўз ҳак-ҳукуқларини ҳимоя қилиш мақсадида тегишли муассасаларга мурожаат қиласи бўйича ахборотга эга бўлиш.

¹ Хотин-қизларга нисбатан зўравонликка барҳам бериш тўғрисида Декларация, БМТ Бош Ассамблеясининг Резолюцияси билан 1994 йил 23 февралда қабул қилинган. <http://www.un.org/russian/documents/declarations/violence.htm>

Иккинчидан, жамиятда аёлларга нисбатан зўровонликка барҳам бериш бўйича қонуний база механизми яратилган. Бироқ унинг амалда қандай амалга оширилаётганлигини назорат қилувчи мониторинг жорий этилишини таклиф қилган бўлардик. Мониторинг натижалари оммага очиқ ёълон қилинса, маълумотлар шаффоғлигига алоҳида эътибор қаратилса яхши бўлар эди.

Учинчидан, омма онгига сингиб кетган патриархал стереотипларни юмшатиш, аёлларни бирорвларга қарам ва муте қилиб эмас, балки онгли, саводхон, шу билан бир қаторда, маънавиятли, маданиятли ва оқила қилиб тарбиялашни мақсад қилиш лозим. Зоро, билимли ва доно аёлдан давлати ва жамиятига фойдали, қобилиятли фарзанд ўсиб-улгаяди.

Тўртингидан, гендер тенглигига алоҳида аҳамият қаратиш, қамраб олинмаган жиҳатларни эътиборга олиш керак. Бундан ташқари ушбу тавсиялар асосида мақсадга мувофиқ ечимларни ишлаб чиқиш учун уларни ҳар томонлама ва батафсил муҳокама қилиш керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. –Т.: “Ўзбекистон”, 2019.
2. Тараққиёт стратегияси маркази расмий сайти <https://strategy.uz/>
3. Государственный комитет Республики Узбекистан по статистике [https://gender.stat.uz/ru/](https://gender.stat.uz/)
4. Хотин-қизларга нисбатан зўравонликка барҳам бериш тўғрисида Декларация, БМТ Бош Ассамблеясининг Резолюцияси билан 1994 йил 23 февралда қабул қилинган. <http://www.un.org/russian/documents/declarations/violence.htm>
5. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси (1994 й) <https://lex.uz/docs>

ANALYSIS OF ETHNIC CONFLICTS IN CENTRAL ASIAN SECURITY (ON THE EXAMPLE OF UZBEKISTAN AND TAJIKISTAN)

*Sheraliyev Nurali Sherali o'g'li,
PhD student, University of world economy and diplomacy
email: stal-2010@inbox.ru*

Annotation: The basis of the article is ethnic conflicts and their devoted to the study of the negative impact on the post-Soviet Central Asian republics. It also covers the historical roots and modern aspects of ethnic conflicts in the region. The current policy of the Central Asian republics on ethnic relations and the ethnic conflicts in the region have been studied from different perspectives.

Key words: ethnic conflicts, Central Asian countries, globalization, multilateral relations, Eurasia, Fergana Valley, ethnic situation, challenges, geographical integrity.

At a time when the processes of globalization are developing rapidly, every region of the world or individual countries are facing a number of challenges. One such problem is ethnic issues. Ethnic or ethno-political conflicts have become a very global problem in world politics today. The problems in the multilateral relations and the tensions they cause have attracted the attention of scholars, politicians and the whole world in recent years. For example, ethnic conflicts between Abkhazians and Ossetians in Georgia, Armenians and Azeris in the former Soviet Union, conflicts between Uzbeks and Meskhetian Turks in Uzbekistan, and Uzbek and Kyrgyz conflicts in Kyrgyzstan in 1990-2010 years' bloody conflicts between tracks are also included.

Since gaining independence in 1991, the Central Asian republics have faced unusual challenges such as ethnic strife and religious tensions that have seriously affected the stability of the region. The main reason for the emergence of these problems and unstable situations is the transition of the newly formed societies in the region to a completely new system of social relations. In the process, ethno-political issues that are unusual for the region have grown. The American politician Zbigniew Brzezinski, in his book "The Great Chessboard", compares the region to the European Balkans. In this comparison, the politician focuses on ethnic factors. The Balkans reflect ethnic conflicts and regional rivalries between great powers. "Eurasia also has its own "Balkan, but Eurasia has a larger, more populous Balkans, and they are religiously and ethnically diverse"¹. It is in this context that the Eurasian Balkans are important not only regionally but also globally. Central Asia is located in the heart of the Eurasian Balkans.

There are also a number of factors that contribute to ethnic tensions between ethnic groups. "The main structural crisis: the historical existence of interethnic hatred, institutional factors, the promotion of ethnic intolerance, the awakening of historical memory by politicians in the form of feelings such as fear, suspicion and hatred, for resources and rights between ethnic groups creating the conditions for struggle"².

Central Asia is also a multi-ethnic country with many ethnic groups. There are more than 135 different nationalities and ethnic groups in Uzbekistan alone. In this sense, Uzbekistan, unlike other republics, has direct borders with the remaining 5 countries in the heart of Central Asia, and Uzbek ethnic groups live in each of the neighboring countries. These conditions complicate ethnic issues for Uzbekistan with neighboring countries. We know that before the Soviet rule, the Central Asian republics did not develop as independently as they do today. They were ruled by 3 local khanates. Ethnic conflicts in the post-Soviet republics in the late Soviet era and the early years of independence have deep historical roots. The long-term policies of the Soviet era led to the disruption of the ethnic balance in the region and the development of a complex ethnic situation.

The policy of ethnic division and politicization in the 1930s exacerbated the ethnic situation in the region. As a result, thousands of people belonging to certain ethnic groups were separated

¹ Zbigniew Brzezinski, The grand chessboard: American primacy and its geostrategic imperatives – 1st ed. P. cm. p.123.

² Bojana Blagojevich, Causes of ethnic conflict: a conceptual framework Journal of Global Change and Governance• Volume III, Number 1•Winter 2009, p.3.

from the areas where their ethnic groups live. As a result of the artificial demarcation, most Tajik ethnic groups now live in the border areas of neighboring Afghanistan and Uzbekistan, while most Uzbeks live in the border areas of Kyrgyzstan and Tajikistan with Uzbekistan. This situation can be observed in all the republics of Central Asia.

On the eve of independence, bloody clashes broke out between ethnic groups in the Fergana Valley. Examples of bloody incidents between Uzbeks and Meskhetian Turks in Uzbekistan in 1989 and 2010 in Kyrgyzstan between Kyrgyz and Uzbeks in Kyrgyzstan. Later, civil war broke out between ethnic groups in Tajikistan in 1992-1997, and bloody clashes continued for a long time. These ethnic conflicts have not led to interstate conflict or regional conflicts. However, these clashes have shown that ethnic conflicts in the region are explosive.

Ethnic conflicts are taking place in border areas. The problem can lead to confrontation by the other state, with tragic consequences. This was stated by President of Uzbekistan Islam Karimov at a meeting of the CSTO Security Council in 2010 on the events in Kyrgyzstan. "O'sh is 40 kilometers from Andijan and only 15 kilometers from the border. "If we did not control the situation at this critical time, the ethnic conflict in southern Kyrgyzstan would have turned into an inter-state conflict between Uzbekistan and Kyrgyzstan"¹. These problems have made it clear that today there is a potential threat to the security of neighboring countries and the region. In general, ethnic conflicts are always seen as a source of threat to regional security.

Most dangerously, these conflicts are backed by third forces and contribute to their longevity and loss. In general, ethnic conflicts are still used today as a tool in the interests of imperialist states. During Tajikistan's 1992-1997 civil war, Tajik ethnic groups in Afghanistan also provided direct assistance to the warring parties. The war was a source of concern for the Afghan government at the time.

In general, resolving ethnic conflicts and other current problems in Central Asia requires a comprehensive approach. The problems of the region cannot be solved by the states alone. Because it is impossible for the region to share the national security interests of neighboring countries in the Fergana Valley, on the Tajik-Afghan border, or on the Afghan-Pakistani border where the Pashtuns live. They are united into a single common complex, and their decisions do not involve the development and implementation of legally clear contracts. Because they do not take into account the complex and real relations of ethnic groups and states with conflicting interests². At the same time, despite the above-mentioned factors, the multilateral relations between Uzbekistan and Tajikistan are developing from year to year.

In short, the Central Asian states themselves must work together to prevent and resolve ethnic conflicts in the region as a whole. Because in Central Asia there is no mutual agreement not only on ethnic issues, but also on border issues, the use of water resources, the use of transboundary rivers. The Central Asian region has developed in a geographical integrity. The people of the region have also lived in the same historical region for thousands of years. This historical unity and other common factors are the factors that allow us to establish cooperation between the countries in the region. Central Asian states need to feel that they live in a common space, given the growing challenges. It is becoming increasingly clear that these ethnic conflicts, water use, and a number of other problems can only be resolved through regional cooperation.

¹ Speech by the First President of the Republic of Uzbekistan Islam Karimov at a meeting of the Collective Security Council of the Collective Security Treaty Organization (CSTO). www.press-service.uz/uz/news/show/vistupleniya/vyistuplenie_presidenta_respublikи_uz_10/

² Dr. Alexei Bogaturov, International relations in Central Asia events and documents. "Moscow". 2011. p.18.

МУСТАХҚАМ ОИЛА ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ГАРОВИ

Бозорова Ўлмасхон Шамсидиновна
Мирзо Улугбек номидаги
Ўзбекистон Миллий Университети
Ижтимоий фанлар факультети
Социология 1 – курс магистранти
Телефон: +998912411899

Аннотация: Жамият тараққиётида оила мустаҳкамлиги долзарб муаммодир. Оила мустаҳкамлиги эр-хотин муносататлари тизимининг мустаҳкамлигидир, оила тинчлигига ислом дини бўйича қарашлар аҳамиятлидир. Оиласади барқарорликни сақлаб қолишдек муҳим масалада оиласади келишмовчиликларни бартараф этиш ва фарзандлар олдида-ги жавобгарлик ҳисси ўзбек оиласарида азалдан кучли ўрин тутган ушбу хусусиятларни сақлаб қолиши оила мустаҳкамлигининг муҳим омили.

Калит сўзлар: Оила, ватан, жамият, кичик гурӯҳ, ижтимоий-психологик эҳтиёжлар, никоҳ, ёшлар, меҳр-муҳаббат, шахслараро муносабатлар, оиласавий ажримлар, эътиқод, аҳлоқ, этномаданий ва социологик.

Жамият тараққиётида оила мустаҳкамлиги долзарб муаммолардан бўлиб келган зеро оила мустаҳкамлиги шахсларо муносабатларнинг кўрсаткичидир. Шахслараро муносабатларнинг мустаҳкамлиги даражаси эса нисбий бўлиб, у биргаликдаги ҳаётий фаолиятда, шахсий ва умумий эҳтиёжларни қондиришга қаратилган сайд-харакатларда ўз аксини то-пади. Оила ҳам худди шунингдек, ўзаро фаолиятга асосланган кичик гурӯҳ сифатида ўзаро келишувга таянади. Шундай экан оила мустаҳкамлиги, аввало эр-хотин муносабатлари тизимининг мустаҳкамлиги уларнинг биргаликда қўйилган мақсадларига эришиш йўлидаги фаолиятлари сифатида намоён бўлади.

“Энг катта баҳт, мен буни минг марта қайтаришдан чарчамайман, оиласиз тинч бўлсин! Оила кичик ватан, оила тинч бўлса, баҳтли бўлса, ватан тинч бўлади. Ўша баҳтли кунларни, ватанимизнинг, ёшларимизнинг камолини ҳозир ният қилганимиз каби кўриш ҳаммамизга насиб этсин!”- дея таъкидлайди Президентимиз Ш.М.Мирзиёев.

Дарҳакиқат юртимида оиласа қаратилган эътибор ва ғамхўрлик уни ҳар томонлама ривожлантириш давлат сиёсати даражасига қўтарилганлиги фикримизнинг ёрқин ифода-сидаир.

Президентимиз Ш.М.Мирзиёев томонидан оила муаммолари ёшларнинг турмуш куришидан олдин оила ҳакида тушунча ва таъсуротга эга бўлиши, қайнота-қайнона, қуда- андачилик муносабатларини тўғри йўлга қуиши, ва айниқса оиласавий ажримларнинг олдини олиш борасида “Оила” илмий-амалий маркази, бугунги кунга келиб эса, Президентимиз фармони билан Маҳалла ва оиласи қўллаб-кувватлаш вазирлиги ташкил этилди.

Маълумки, барча инсоний фазилатлар ҳалоллик, ростгўйлик, ор-номус, меҳр-оқибат, меҳнатсеварлик, энг аввало оиласада шаклланади. Демак маънавий тарбия оиласадан бошлинидаи. Оила мустаҳкам, тинч-тотув ва фаровон бўлсагина, унда соғлом ижтимоий-руҳий муҳид ҳукм сурсагина жамиятда мамлакат тараққиёт сари қадам ташлайди, бундай жамиятда ижтимоий парокандалик, иқтисодий инқироз бекарорлик, нотинчлик сингари салбий иллатлар кузатилмайди.

Кўпгина мутахассисларининг фикрига кўра оила мустаҳкамлигининг асосий омиллари эр-хотиннинг ўзаро муносабатларининг аниқ ва ижобий тарзда қаратилганлиги аввало эр- хотинлик ҳаётидан қониқиши, оиласади келишмовчиликлар эр-хотиннинг у ёки бу таълаб ва эъҳтиёжларининг қондирилиши билан боғлиқ. Бундай никоҳда нафақат моддий (уй-жой, озиқ-овқат, кийим-кечакка ва ҳоказо) балки ижтимоий-психологик эҳтиёжлар(меҳр-муҳаббат, мулойимлик, эмоционал илиқлиқ, ўз шахсининг қадрлилигини сезиш, ўзаро хурмат, ўзаро қўллаб –кувватлаш каби) ҳам эътиборга олиниши керак. Шуни таъкидлаш зарурки, эр-хотиннинг ўзаро муносабатларида қайд эътилган ижтимоий-психологик эҳтиёжларнинг қондирилиши уларнинг руҳий хотиржамлигини таъминлайди.

Оиласади барқарорликни сақлаб қолишдек муҳим масалада оиласади келишмовчиликларни бартараф этиш муҳим аҳамиятга эга. Бунинг энг тўғри ва энг аниқ йўли келишиш-

дир, яни иккала томон учун қулай йўлни қидиришдир. Бунга томонларнинг ҳуқуқлари маъсулятлари тенглиги, таълабларнинг самимийлиги ва ўзаро келишуви мухим роль ўйнайди. Асосийси, эр ва хотин бир-бирини севса, хурмат қилса, тушунсагина келишмовчиликлар юзага келмайди. Афсуски, ҳозирги даврда кўплаб оилалар келишмовчиликларни бартараф этиш у ёқда турсин, уларни олдини олишга ҳам ҳаракат қилмайдилар. Бу эса келишмовчиликларнинг жиддий тус олишига, оқибатта эса ажралишларга олиб келмоқда. Яна шуни таъкидлаш жоиски, ажралишларнинг ҳақиқий сабабларини белгилаш ўта мураккаб масаладир. Ҳар доим ҳам оиласидаги келишмовчиликларни бирор-бир аниқ сабабга кўра содир бўлади деб бўлмайди. Эр-хотиннинг ўзлари ҳам аксарият ҳолларда масалани фақат субъектив жиҳатдан ҳис қилганликлари боис, ҳар доим ҳам оиланинг бузилишига олиб келувчи омилларни тўғри ва холис баҳолай олмайдилар. Оила мустаҳкамлиги масаласи фақатгина оилани сақлаб қолиш ёки ажралиш учун масъул бўлган эр ва хотингагина дахлдор эмас. Шуни эсда тутиш жоизки, ажралиш, аввало фарзандларга ҳеч нарса билан тўлдириб бўлмайдиган зарар келтиради. Зоро, муқаддас манбаларимизда, жумладан Куръони Каримда эркакларга хитобан: “Аёллар билан келишиб, тинч-тотув яшанглар” (Нисо, 19 мазмуни), деб амр қилинган.

Пайғамбаримиз, саллоллоҳу алайҳи ва саллам, ўз ҳадисларида: “Ҳеч бир мўмин ҳеч қайси мўминани ёмон кўрмасин. Агар у ҳулқ-атворидан бирини ёқтиримаса, бошқа ҳулқини ёқтириши мумкин,” деганлар. Ислом дини эркакларни оилага бошчилик қилишдек шарафли ўринга кўтарган экан, ўз навбатида, уларга маълум масъулиятни ҳам юклайди.

Расулуҳдан, саллоллоҳу алайҳи ва саллам: “Ҳар биримизнинг зиммамиздаги хотинларимизнинг хақлари нималардан иборат? “деб сахобалар сўрашганида, “Ўзингиз еганингизда едирмоқлигингиз, кийганингизда кийдирмоқлигингиз, юзига юрмаслигингиз, ёмон сўзлар билан хақорат қилмаслигингиз, уришиб қолган тақдирингизда ҳам (удан бош олиб чиқиб кетмасдан), гаплашмай юришингиз мумкин, деб жавоб бердилар. Оилани мустаҳкам тутишда аёлларнинг ҳам ўзига хос ўрни бор. Аёллар биринчи галда эрларини хурмат қилишлари улар билан доимо бамаслаҳат иш олиб боришлари керак. Пайғамбаримиз таъкидлаб айтадиларки: “Агар мен бирор кимсани бирор кимсага сажда қилишга буюрганимда эди, хотинни эрига сажда қилишга буюрган бўлар эдим”.

Бундан ташқари, муштарак, яъни эр билан хотин ўрталарида бўладиган, уни бажаришда ҳамкорлик қилиш лозим бўлган ҳуқуқлар ҳам бор. Бундай ҳуқуқларга: сахих ақд-никоҳ сабабли бир-бирларидан фойдаланиш: эр ва хотин бир-бирларининг яқин кишиларини – қариндошларини хурмат қилишлари, оилага келадиган даромадларни тежамкорлик билан сарфлаш; яшаб турган уй-ховлининг ички ва ташки кўринишларини озода сақлаш; фарзандларини эътиқодли, ахлоқли, ўқимишли қилиб тарбиялаш ҳар бир оиласда учраб турувчи келишмовчиликларда ва мунозарали масалаларда сабрлилик, эр-хотиннинг бир-бирлари, фарзандлари ва жамият олдидаги жавобгарлигини ҳис қилиши кабилар. Айниқса, фарзандлар олдидаги жавобгарлик ҳисси ўзбек оилаларида азалдан кучли ўрин тутган ушбу хусусиятларни сақлаб қолиш оила мустахкамлигининг мухим омили эканлигини унутмаслигимиз лозим.

Ҳозирги даврда оила, оила-никоҳ муносабатлари, шахслараро муносабатлар, оиласидаги психологик мухит, таълим-тарбия ва уларнинг этномаданий хусусиятларини социологик тадқиқ этиш мухимдир.

Адабиётлар:

1. Oilamarkazi.uz
2. <http://www.gazeta.uz>
3. Xabar.uz
4. “Оила социологияси” А.Қаюмова. Т.2008.
5. “Манавият юлдузлари” М.М.Хайруллаев А.Қодирий номидаги ҳалқ мерос нашриёти. Тошкент.1999.

ИБН ХАЛДУН ТАЪЛИМОТИДА ИЖТИМОИЙ ҲАЁТ ВА ШАХС МАСАЛАСИ

Қаюмова Азиза Тошмуродовна

Бухоро давлат университети катта ўқитувчиси

Телефон: +998 (93) 681-36-84

Жалолов Отабек Ойбек ўғли

Бухоро давлат университети стажер-тадқиқотчиси

Телефон: +998 (97) 306-44-41

e-mail: jalolovo1993@gmail.com

Аннотация: илмий мақолада шарқ мутафаккирларидан араб тарихчиси, буюк жамиятшунос олим Абу Зайд Мұхаммад Ибн Халдуннинг жамиятшунослик фанига қўшган ҳиссаси таҳлил қилинганд.

Калит сўзлар: умрон, таваххуш, бидава, хидара, ижтимоийлашув,

Абу Зайд Абдураҳмон Ибн Халдун Шарқ оламида ёрқин из қолдирган улуғ мутафаккирлардан ҳисобланади. Ибн Халдун инсоният ижтимоий фикри тарихида жамият, унинг ички ривожланиш қонунлари ва тараққиёт анъаналари хусусида яхлит назарий концепцияни асослаб берди.

Ибн Халдун ўз қарашларида одамларнинг жамоалашув жараёнини “умрон” атамаси билан боғлади, унингча, “умрон” – жамиятнинг ижтимоий тараққиёт жараёни мазмунини ўзида намоён этувчи кучдир.

Шунингдек, донишманд жамиятнинг уч ҳолатини ўзининг тараққиёт концепциясида таснифлаб ўтади. Булар: жамиятнинг таваххуш яъни ёввойилик, бидава (қишлоқ ҳаёти), хидара (шахар) турмуш тарзидир. Бу билан Ибн Халдун ўз замонасида тарихий антропологик хусусиятга эга бўлган қишлоқ ва шахар социологиясига асос солди.

Ибн Халдун инсон реал ҳаётда реал воқеликнинг иштирокчиси бўлишини истайди, уни мавҳум ва қўз илғамас тасаввурлардан узоқлаштиришга ҳаракат қиласди. Унингча инсон ижтимоий ҳаёт жараёнларида фаол иштирок этиши ва шу орқали ўз яратувчанлик ва бунёдкорлик имкониятларини рӯёбга чиқариши зарур, шундагина у ижтимоий қадриятга, мўжизакор хилқатга айланади. Жамиятнинг уч ҳолатини таснифлаб берар экан, ҳар бир ҳолатнинг ўзаро фарқини аниқ кўрсатиб бериш орқали шундай ижтимоий асосланган хulosага келади: унингча, инсонларнинг ҳаёт тарзи улар ишлаб чиқарадиган неъматларнинг қандай усолда яратилишига боғлиқ. Улар факат ўзаро ёрдам, ижтимоий шерикчилик туфайлигина бу воситаларни яратадилар. Кишилар нимага ҳаётий эҳтиёжни ўйласалар, айнан шу нарсани ўз меҳнатлари билан ишлаб чиқарадилар, маданият, санъат, фан, ҳунармандчилик ва қолган барча нарсалар “ижтимоийлашув”га эҳтиёж табиатидан келиб чиқади. Бунинг исботи сифатида Ибн Халдун шахар ва қишлоқ ўргасидаги тафовутни кўрсатишига ҳаракат қилган. Содда ибтидоий ва бидава (қишлоқ ҳаёти) давларида одамлар чорвачилик, дехқончилик ва термачилик, яъни мева, дон ва бошқа маҳсулотларни етиштириш, йигиб олиш билан шуғулланганлар, хидара даврида давлатчилик юзага келиб, одамлар ҳунармандчилик, савдосотик, кўркам, бақувват иморатлар қуриш, бадиий адабиёт, илм-фанни юксалтиришга ҳаракат қилишган. Айнан цивилизация, яъни хидара даврида одамлар фойда келтирадиган, яъни заруриятдан холи бўлган нарсалар билан шуғулланиб, иккиламчи эҳтиёжларни таъминлаганлар, натижада меҳнат тақсимоти ва самарадорлиги туфайли заруриятдан ортиқча маблағлар, захирап вужудга келган. Бу эса ортиқча маҳсулотларни бошқа ҳудудларга етказиши эҳтиёжини юзага келтириб, савдо коммуникация тизимини шаклланишига, шунинг билан бирга савдо ва коммуникация эса бозорларни эгаллаш, давлатчиликни кучайтириш эҳтиёжини кун тартибиға чиқарган. Цивилизацияга ўтиш жамиятнинг фақат ички эволюцияси оқибатида амалга ошмайди, балки физиологик заруриятдан юқори даражада иқтисодий, ижтимоий, интеллектуал эҳтиёжлар эвазига вужудга келиши мумкин.

Билгинки, - деб ёзади Ибн Халдун ўзининг “Муқаддима” асарида давлатнинг кучи ва қудрати, аҳолининг сони, бойлик ва фаровонликка боғлиқдир. Давлат ва ҳокимият фаол ижтимоий бирдамлик, шерикчилик ва муносабатлар ҳосиласидир. Аҳолининг бойиш манбани ишлаб чиқариш, ҳунармандчилик, дехқончилик, бозор ва савдо муносабатлари таш-

кил этади.

Халқнинг тўқ, фаровон яшashi унинг ўз кучи ва меҳнатга бўлган муносабатида кўринади дейди, мутафаккир давлат халқи учун барча эҳтиёжларни яратади ва бу эҳтиёжлардан баҳраманд бўлган халқ эса давлатни бойиши, юксалиши йўлида тинмай меҳнат қилиши лозим. Ибн Халдуннинг фикрича, фуқароларнинг бойлиги давлатнинг бойлигига бевосита боғлиқдир, давлатнинг бойлиги эса фуқароларнинг самарали ва малакали меҳнат қилишига боғлиқ бўлади.

Дарҳақиқат, бундай пурмаъно фикрларнинг исботи сифатида бугунги ҳаётимиз турмуш тарзимизни мисол қилиб келтирадиган бўлсак, муҳтарам Президентимизнинг олиб бора-ётган саъий-ҳаракатлари, йўл-йўриқ ва кўрсатмалари бунинг ёрқин исботидир. Муҳтарам Президентимиз ўзларининг “Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови” деб номланган китобларида “Инсон манфаатларини таъминлаш учун энг аввало – деб ёзадилар, одамлар билан, халқ билан мулоқот қилиш, уларнинг дарду-ташвишлари, орзу ниятлари, ҳаётий муаммо ва эҳтиёжларини яхши билиш керак”.

Шунингдек, Президентимиз ўзларининг “Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз” деб номланган китобларида ҳам бу масалага чукур эътибор қаратадилар. “Ҳаммамизни тарбиялаган, вояга етказган – шу халқ, дейдилар президентимиз. Барчамизга туз-насиба берган ҳам – шу халқ. Бизга ишонч билдиран, раҳбар қилиб сайлаган ҳам айнан шу халқ. Халқ рози бўлса, ишимизда унум ва барака бўлади. Халқ биздан рози бўлса, Яратган ҳам биздан рози бўлади. Шу маънода, - дейдилар муҳтарам президентимиз буюк Алишер Навоий бобомизнинг “Одамий эрсанг, демагил одами, Ониким йўқ халқ ғамидин ғами” деган сатрларида қанчалик чукур ҳаётий хикмат, фалсафа борлигини айтадилар. Яъни бу дунёда инсонларнинг дарду-ташвишларини ўйлаб яшаш – одамийликнинг энг олий мезонидир, халқнинг ғамидан узоқ бўлган инсонни одам қаторига қўшиб бўлмайди, деб таъкидалайдилар улуғ бобомиз.

Бу ўлмас сатрлар бизнинг бугунги ҳаётимиз билан бизнинг орзу интилиш ва амалий ҳаракатларимиз билан нақадар ҳамоҳанг экани одамни ҳайратга солади,” – дея фикр билдирадилар президентимиз.

Дарҳақиқат, ҳазрат Алишер Навоий бобомиз айтганлариdek, “Инсон коинот гули” унинг босган ҳар қадами эзгулиқ, камолот, инсонпарварликнинг ёрқин ифодаси бўлмоғи керак. Буюк мутафаккир Ибн Халдун ҳам ўз қарашларида айнан коинот гули ҳисобланган инсонни улуғлаб, унинг тирик мавжудотлар ичida бебаҳо хилқат эканлигини исботлаб беришга ҳаракат қилган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мирзиёев, Шавкат Миромонович. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишлиланган тантанали маросимдаги маъруза. 2016 йил 7 декабр /Ш.М.Мирзиёев. – Тошкент : “Ўзбекистон”, 2017. – 48 б.
2. Мирзиёев, Шавкат Миромонович. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимиға киришиш тантанали маросимига бағишлиланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқ /Ш.М. Мирзиёев. - Тошкент: «Ўзбекистон», 2016. -56 б.
3. Иванов Н. А. «Китаб аль Ибар» Ибн Халдуна как источник по истории стран Северной Африки в XIV веке»-«Арабский сборник». –М., 1959. с 3-45
4. Бациева С. М. Историко-социологический трактат Ибн Халдуна «Мукаддима». М., 1965. -117 с.
5. Игнатенко А.А. “Ибн Халдун”. –М.: “Мысль”, 1980. с 141-142.

ДИН ИНСТИТУТИ ВА ДИНИЙ ЭЪТИҚОД МАСАЛАСИ ДИН
СОЦИОЛОГИЯСИННИГ МУҲИМ ТАДҚИҚОТ ОБЪЕКТИ СИФАТИДА

Фарфиеев Баҳрамджан Атҳамджанович
Ўзбекистон ҳалқаро ислом академияси ҳалқаро
муносабатлар кафедраси доценти, соц.ф.н.
Телефон: +998(93) 537 13 41
farfiev_b@mail.ru

Анотация: Дин социал институтлар орасида энг қадимиёси ҳисобланиб, у кишилиқ жамияти тарихида ҳамиша муҳим ижтимоий аҳамият касб этган. Шунинг барча ижтимоий-гуманитар фанлар дин ва диний эътиқод масалаларини ўз тадқиқотларининг устувор обьекти сифатида тадқиқ этиб келган. Дин социологияси фанида мазкур масала ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатларда ўрганилади. Илмий мақолада ислом дини қадриятларнинг ижтимоий муаммолар ечимиға фаол таъсир қилиш хусусияти дин социологияси фани доирасида очиб берилган.

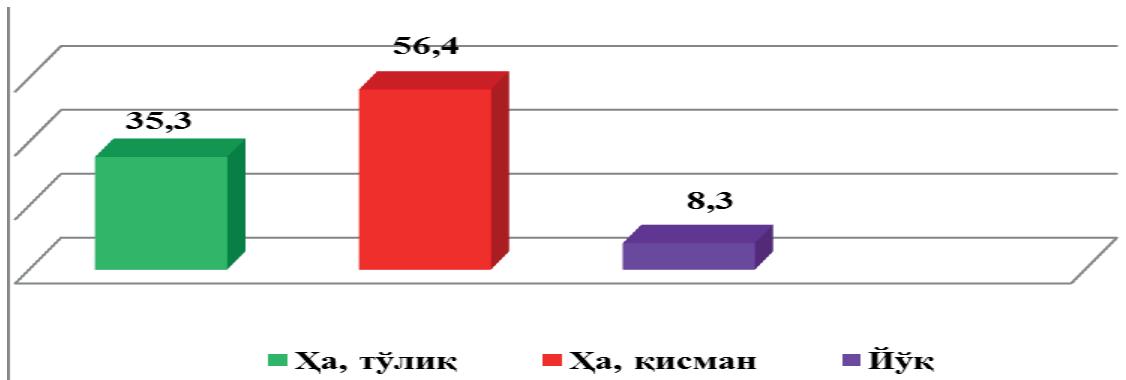
Калит сўзлар: дин, ислом, атеизм, дин социология, социал институт, оила, ижтимоий барқарорлик, толерантлик, менталитет, қадрият, эмпирик социологик тадқиқот, репрезентатив танлов.

Маълумки, ҳар қандай билим ва фаннинг ривожланиши унга бўлган эҳтиёжнинг мавжудлиги билан белгиланади. Дунёнинг ривожланган мамлакатлар олий таълим тизимида нуфузли фан сифатида ўқитилиб келинаётган социология фани бугунги кунда ўз таркибида қатор махсус ва тармоқ йўналишларини мужассамлаштирган бўлиб, улар орасида дин социологияси махсус йўналиш сифатида муҳим аҳамият касб этади. Зоро, дин ва диний эътиқод масалари ҳар қандай жамият ҳаётининг ажралмас қисми ҳисобланади. Жумладан, мамлакатимиз ижтимоий-маданий шароитида дин институтининг ўрни ўзига хос бўлиб, ўзбек миллий менталитетида диний элемент слоҳиятли мазмун касб этади. Албатта, дин бир қатор ижтимоий фанлар, хусусан, фалсафа, хуқуқшунослик, диншунослик, тарих, психология, политология кабилар томонидан фаол тадқиқ қилинади. Лекин социология фанининг махсус йўналиши бўлган дин социологияси улардан фарқи ўлароқ динни социал институт сифатида, ўзининг эмпирик тадқиқотлари асосида ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатларда тадқиқ этади. Шу нуқтаи назардан, дин социологияси фани ривожланган мамлакатлар социологик билим таркибидаги нуфузли йўналиши сифатида қайд этилади. Мамлакатимизда эса социологиянинг мазкур махсус йўналиши эндиғина шаклланаяпти десак мантиқан тўғри бўлади. Зоро, собиқ Иттифоқ даврида мамлакатимиз олий ўқув юртларида XX асрнинг 80-йиллари охиригача талабалар учун диншунослик, дин социологияси каби муҳим фанларнинг ўрнига динни фақат кескин танқид қилишга йўналтирилган, илмий атеизм номи билан боғлиқ бўлган «фан» ўқитиб келинди. Провардида, дин институти билан бевосита боғлиқ бўлган ижтимоий жараёнларнинг тўлақонли таҳлили амалга ошмади. Шунинг учун жамият аъзолари, айниқса, ёшлар тарбиясида ислом дини қадриятларидан фойдаланиш масалаларига мутлако эътибор берилмади. Ҳолбуки, ёшлар тарбиясининг муаммоларини аксарият ечимини ишлаб чиқишида миллий-дунёвий қадриятлар ва ислом қадриятлари омиҳтилиги сермаҳсул натижа бериши исбот талаб қилмайдиган аксиома эканлигини аксарият мутахассислар яхши билишар эди. Мамлакатимиз бош Қомусининг 61-моддасида диний ташкилотлар ва бирлашмалар давлатдан ажратилгани белгилаб қўйилган¹, бироқ, динни жамиятимиз ҳаётидан асло ажратиб бўлмайди. Шунинг учун мамлакатимиз шароитида оила институти мустаҳкамлиги, девиант хулқ-автор муаммо-си ечими ҳамда жамият барқарорлигини таъминлаш ҳамда мустаҳкамлаш масалаларини фақат дунёвийлик асосидаги чора-тадбирлар асосида ҳал қилишга интилиш кутилган на-тижаларга эришишни тўлиқ таъминламайди. Хусусан, биз томондан 2018 йилнинг май-июн ойларида мамлакатимизнинг Жиззах, Бухоро, Хоразм, Наманган, Қашқадарё вилоятлари, Қорақалпоғистон Республикаси ва Тошкент шаҳри аҳолисининг турли ижтимоий қатламлари орасида, «Ижтимоий тараққиёт ва унинг омиллари» мавзуида репрезентатив

¹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Тошкент: «Ўзбекистон». 2017. -Б.21

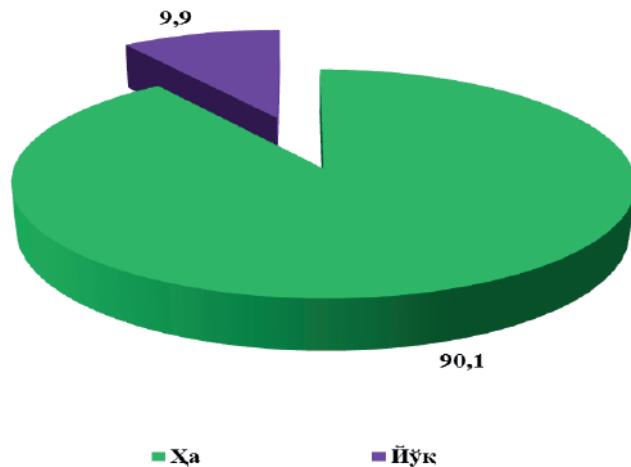
танлов асосида тадқиқотларнинг натижалари юқоридаги фикримизга амалий асос бўлади. Тадқиқотимизда иштирок этган 1147 нафар респондентга «**Сизнингча, ислом дини қадриятлари асосида оила барқарорлигини таъминлаш мумкинми?**», деб мурожаат қилдик.

1-расм. Оила мустаҳкамлигига ислом қадриятларининг таъсири даражаси.

Натижалар шуни кўрсатаяптики, респондентларнинг мутлақ қисми бу саволга ижобий баҳо берди. Масалага ижобий муносабат билдирганлардан бунинг Зта энг муҳим жиҳатини кўрсатишиларини илтимос қилганимизда, респондентлар исломда оила қуриш ва уни асрараш муҳим суннат амали ҳисобланишини, эркак кишига оилани таъминлаш ва бошқариш маъсулияти юкланганигини, оиласа ота-она ва фарзандлар ўртасидаги уят, ҳаё ва ибо таъминланганини ажратиб кўрсатишиди. Натижаларнинг эътиборилиги шундаки, сўровда иштирок этган эркаклар ва аёллар муаммо таҳлилига деярли бир хил муносабат билдиришиди.

Ўзбек оиласидаги миллий ахлоқ-одоб ва маънавийликка таянган тарбия ҳар доим дунёвий ва динийликни ўзаро уйғунлашган шаклида олиб борилганини эътироф этиш жоиз. Мазкур фикрни тасдиқлаш мақсадида «**Жиноятчилик, гиёҳвандлик, алькоголизм, фоҳишабозлик, порахӯрлик каби муаммоларни бартараф қилишда ислом ахлоқининг муҳимлиги?**», деган саволни респондентларга тақдим этдик.

2-расм. Жиноятчилик, гиёҳвандлик, алькоголизм, фоҳишабозлик, порахӯрлик каби муаммоларни бартараф қилишда ислом ахлоқининг муҳимлиги.

Бахтга қарши, мазкур муаммолар ўзбек жамиятида ҳам учраб турибди. Уларни бартараф қилиш учун эса давлатимиз томонидан катта амалий ишлар олиб борилмоқда. Бу жараёнда турли соҳа мутахассислари астойдил фаолият олиб бормоқдалар. Жумладан, муаммо ечимиға мос механизмларни ишлаб чиқиш мақсадида олиб борилаётган ислоҳотларда диний соҳа вакиллари ҳам фаол иштирок этмоқдалар. Айниқса, жамиятимизда учраб турган суицид муаммосини баратараф қилишда ислом дини қадриятларига таяниш лозим. Зеро, бу муаммо ва унинг оқибатлари ислом динида кескин қораланади. Мамлакатимиз

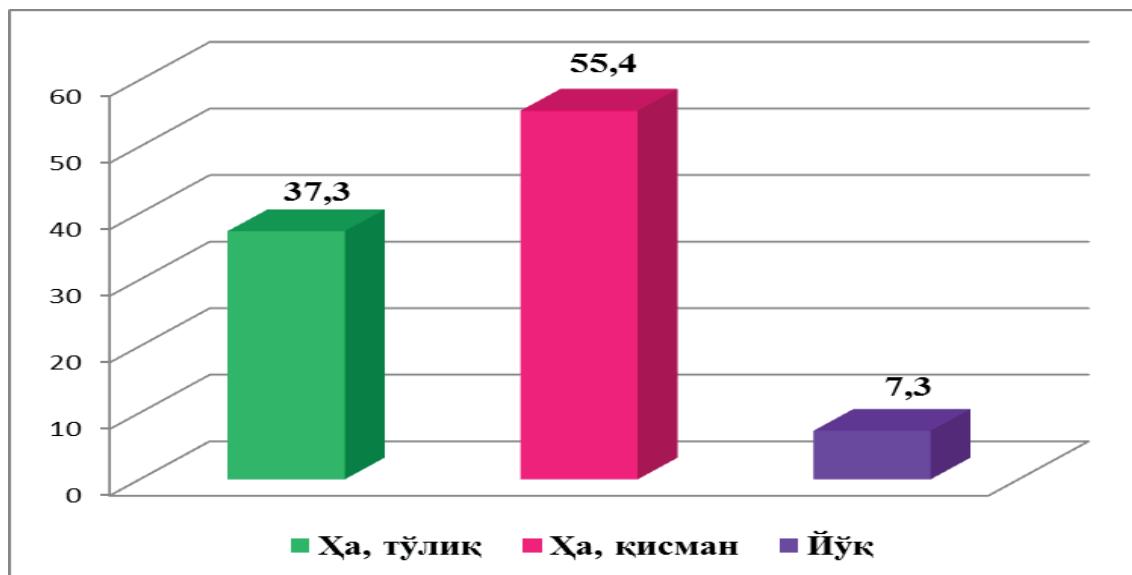
Президенти бу иллатга қарши курашишда ислом омилидан фаол фойдаланишини маслаҳат берди. «Сизлар яхши биласизлар, Қуръони каримда «Ўзингизни ноҳақ ўлдирмангиз», деб буюрилади. Муборак ҳадисларда ўз жонига қасд қилганлар ҳеч қачон жаннатга тушмаслиги ҳам баён этилади. Шунга қарамасдан, аёлларимиз орасида ўз жонига қасд қилиш ҳолатлари барҳам топмаётган экан, биз аввало бунинг сабабларини бартараф этиш ҳақида ҳар томонлама ўйлашимиз, жумладан, аҳолимиз, аёлларимиз ўртасида динимизнинг бу кўрсатмаларини тушунтиришимиз лозим»¹.

Ҳудудларимизда истиқомат қилаётган аҳолимиз ҳам девиант хулқ-атвор кўринишларига қарши курашда ислом дини қадриятларига таяниш зарурлигини таъкидлашмоқда. Тадқиқотнинг мазкур масала бўйича минтақалар кесимидағи натижалари ушбу фикримизга асос бўлиши мумкин.

1-жадвал.
Девиант хулқ-атвор таъсирига курашишда ислом дини омили роли. % да

№	Жавоблар	Жиззах	Бүхоро	Хоразм	Наманган	Кашкадарё	Нукус шаҳри	Амударё тумани	Тошкент шаҳри
1.	Исломда бу иллатларни қилиш оғир гуноҳ сифатида қатъий кораланади	44,3	50,7	39,3	35,9	37,7	32,8	38,9	49,0
2.	Ислом кишиларни ҳалол ва пок юришга чакиради	29,3	39,6	25,5	42,5	32,1	53,7	38,9	29,0
3.	Аждодларимиз диний эътиқод талабларига амал қилгани туфайли бундай иллатлардан йирок бўлишган.	8,5	4,6	11,0	10,4	8,4	1,5	22,2	6,8
4.	Жавоб бермаган	17,9	5,1	24,2	11,2	21,8	12,0	0,0	15,2

Тадқиқот анкетасига ислом толерантлигига оид саволни ҳам киритдик. «Жамиятилиздаги тинчлик-осойишталикни таъминлашга ислом динининг таъсири бор, деб ҳисоблайсизми?», деган саволни респондентларга тақдим этдик ва улар томонидан билдирилган жавоблар қуйидаги диаграммада ўз аксини топди.

3-расм. Ижтимоий барқарорликни сақлашида ислом динининг таъсири даражаси.

¹ Мирзиёев Ш.М. Ватанимиз тақдирни ва келажаги йўлида янада ҳамжиҳат бўлиб, қатъият билан ҳаракат қиласйлик. //Миллий тараққиёт йўлимизни қатъят билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. –Тошкент.: «Ўзбекистон». 2017. 1-жилд. -Б.487.

Олинган маълумотлар шуни кўрсатаяптики, аксарият респондентлар ислом дини жамият барқарорлигига ўз таъсирини ўтказиш салоҳиятига эга, деб ҳисоблашар экан. Саволга салбий фикрини билдирган 8% респондент эса фикримизча, исломдаги толерантлик сифатларидан яхши хабардор эмаслар.

Хулоса қилиб айтганда, мазкур масалалар ечимиға мос механизмни миллий урф-одатлар ва ислом дини қадриятларининг ўзаро уйғунлигига ишлаб чиқиш мумкин. Бунинг учун аҳоли онгига миллий-дунёвий ва диний қадриятларни мунтазам тарзда сингдириб бориш зарур. Бу масалада дин социологияси фани ўзининг назарий ва амалий ёндашуви асосида сермаҳсул натижаларни бериши муқаррардир.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Тошкент: «Ўзбекистон». 2017.
2. Мирзиёев Ш.М. Ватанимиз тақдири ва келажаги йўлида янада ҳамжиҳат бўлиб, қатъият билан ҳаракат қиласайлик. //Миллий тараққиёт йўлимизни қатъят билан давом этириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. –Тошкент: «Ўзбекистон». 2018.

BILATERAL ECONOMIC COOPERATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN AND THE RUSSIAN FEDERATION AT THE CURRENT STAGE

Ibodova Sadoqat Karomiddinovna
Second year student of the Faculty of International Relations
University of World Economy and Diplomacy
+998977002205
Ibodova.sadoqat@mail.ru

Abstract: The article is devoted to the features of bilateral trade between the Republic of Uzbekistan and the Russian Federation. It focuses the positive trends in investments and trade and highlights the main spheres of cooperation.

Keywords: Uzbekistan, Russia, bilateral cooperation, strategic partnership, energy sector, industrial enterprises.

Uzbek-Russian relations have long and deep roots. Relations with Russia play an important role in the foreign policy of our country. Diplomatic relations between Russia and Uzbekistan were established on March 20, 1992. On May 30, 1992, an agreement was signed on the foundations of interstate relations, friendship and cooperation. In 2004, an agreement on strategic partnership was signed between the two countries, and in 2005 – an agreement on allied relations, which contributes to raising mutually beneficial cooperation to a new level. Today Russia and Uzbekistan are strategic partners and allies. Bilateral relations between the two states are carried out in all key areas: political, trade and economic, military-technical, cultural and humanitarian.

Today Uzbekistan is the most dynamically developing economy and rapidly changing country of Central Asia and Russia has traditionally been its key trading partner. The main document regulating trade and economic relations between Russia and Uzbekistan is the Agreement on Trade Relations of November 13, 1992. There is a free trade regime between our countries.

Various conferences and events are held, in both countries with emphasis on discussing issues of increasing the volume and diversification of the range of goods turnover, developing cooperation of industrial enterprises, strengthening cooperation in the field of transport and energy. Since the beginning of 2018, trade has grown by 30%. As of January 1, 2019, 1,427 enterprises with the participation of Russian capital operated in the country, which amounted to about 19% of the total number of foreign economic operators working in the country.

The largest event in relations between the two states in recent years was the State visit of the President of Russia to Uzbekistan in October 2018. The main topic was primarily economic cooperation. Following the visit, Uzbek and Russian companies signed over 800 agreements totaling about \$ 27 billion. Most of them are investment (\$ 20.8 billion), another \$ 6.2 billion falls on trade contracts. The leaders of the countries agreed to increase trade in the next few years to \$ 10 billion a year.

At the same time, 428 enterprises with Russian investments were created in Uzbekistan in 2018, which firmly secured the status of the leader in this indicator for our country. Turkish investments are in the second place - 364, and partners from China are in the third - 351. The most attractive sectors of the Uzbek economy for Russian business are industry (30.5% of established enterprises), trade (27.4%), construction (9.6%), as well as transport and communications (7%). Traditionally, the main sectors of the economy of Russian-Uzbek investment cooperation remain the fuel and energy complex and telecommunications. We can also note the presence of a number of large joint projects in the field of production of building materials, potash fertilizers, cable products and others. Russia is the largest investment partner of Uzbekistan. The volume of investments from Russia to Uzbekistan is approaching \$ 9 billion.

In terms of trade with Uzbekistan, Russia currently ranks second (\$ 6.6 billion, or 15.7%) after China. It should be noted, of course, the export of Uzbek agricultural products to Russia. Farmers are trying to make the most of the sanctions imposed by Moscow against European competitors; in the first six months of 2018, the export of agricultural products from Uzbekistan to Russia grew by 60% compared to the same period last year. This is partly because Moscow is removing various customs barriers for these exports.

However, trade and investment contacts are developing not only within traditional spheres,

but also in high-tech projects. Shavkat Mirziyoyev approved an agreement with Moscow on the construction of the first nuclear power plant in Uzbekistan – two power units with a capacity of up to 1.2 GW each. According to some estimates, this will allow the republic not only to become the first country in Central Asia with a nuclear power plant, but also to save about 3.7 billion cubic meters of gas per year (about 6% of national gas production). The implementation of the project will provide an opportunity to diversify the energy balance in the republic.

In conclusion, we can say that there is a positive trend in trade and economic relations between Uzbekistan and Russia, and it can be assumed that the indicators will continue to grow. Cooperation in the field of energy, agriculture and technology is developing especially rapidly. Russia is a reliable strategic partner for Uzbekistan, and trade between the countries is based on mutually beneficial cooperation.

References

1. Сотрудничество Республики Узбекистан со странами СНГ и Грузией. <Https://mfa.uz/ru/cooperation/countries/60/>
2. Узбекистан и Россия: 25 лет стратегического партнерства. <http://aza.uz/ru/politics/uzbekistan-i-rossiya-25-let-strategicheskogo-partnerstva-30-11-2017>
3. Межгосударственные отношения России и Узбекистана. <https://ria.ru/20181019/1530836663.html>
4. Внешнеторговый оборот Узбекистана вырос на 26,2%. <https://www.gazeta.uz/ru/2020/01/17/trade/>
5. Отношения России и Узбекистана выходят на новый уровень. <http://infoshos.ru/?idn=20674>

ЎЗБЕКИСТОН ОИЛАСИ ЎЗИНИ ИЗОЛЯЦИЯЛАШ ШАРОИТИДА: МУНОСАБАТЛАР ВА МАСЬУЛИЯТЛАР ДОИРАСИ

Ш.Х.Имамова, Д.М.Мирсагатова, У.М.Халикова,
“Ижтимоий фикр” республика жамоатчилик
фикрини ўрганиш маркази кичик илмий ходимлари
**Телефон:+998 (99) 815 40 39,
imatovashaxlo@gmail.com**
**Телефон:+998(93) 568 14 47,
dmirsagtova1984@mail.ru**
**Телефон:+998 (97) 409 41 14,
umida2007@bk.ru**

Аннотация: Ушбу мақолада оилада хотиржамлик, меҳр-муҳаббат ва баҳт-саодатни таъминлаш, оиладаги ҳар бир шахснинг ўз зиммасидаги масъулиятини ҳис қилиши ва бажариши, бундай масъулиятни эса, эр ва хотин ўртасини боғлаб турувчи никоҳгина жорий қилиши ва мустаҳкамлаши мумкинлиги ҳакида фикрлар билдирилган. Шу билан бирга мамлакатда коронавирус пандемияси туфайли жорий этилган карантин чекловлари муносабати билан «Ижтимоий фикр» республика жамоатчилик фикрини ўрганиш Маркази томонидан ўтказилган “Ўзбекистон оиласи ўзини изоляциялаш шароитида: муносабатлар ва масъулиятлар доираси” мавзусидаги телефон сўрови натижалари асосида маълумотлар келтирилган.

Мақолада сўровномада иштирок этган респондентлар томонидан кўпгина фикрлар билдирилган.

Калит сўзлар: респондент, сўровнома, тадқиқот, оила, миллий фаровонлик, жамият, анъана, пандемия, ўзини яккалаш, изоляция, гендер, табака, шарқона, тарбия, шахс, умуммаданий, дунёқараш, барқарор, ҳалоллик, ростгўйлик, меҳнатсеварлик, тинчлик, масъулият.

Шарқда қадим-қадимдан оила мукаддас Ватан саналган. Зеро, оила фаровонлиги – миллий фаровонлик асосидир. Ватанимиз тарихига назар соладиган бўлсак, энг қимматли анъаналар: меҳру-оқибат, ҳалоллик, меҳнатсеварлик, ростгўйлик, ор-номус, шарму-ҳаё каби барча инсоний фазилатлар, энг аввало, оилада шаклланган.

“2017–2021-йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Харакатлар стратегияси”¹да кўрсатилган “Оилалар мустаҳкамлигини таъминлаш, оиланинг фарзанд тарбияси борасидаги масъулиятини ошириш каби муҳим вазифаларни бажаришда ўзбек ҳалқининг бола тарбиясига доир анъаналари ва оила ҳамда жамоа тарбияси жараёнида юз бераётган ўзгаришларни тадқиқ этиш муҳим аҳамиятга эга.

Мамлакатда коронавирус пандемияси туфайли жорий этилган карантин чекловлари муносабати билан юзага келган объектив сабабларга асосан Ўзбекистон оиласидаги ўзаро муносабатлар ва пандемиянинг оилалар ҳаёти ҳамда фаровонлигига салбий таъсирини камайтиришга қаратилган хукумат чора-тадбирларининг самарадорлиги тўғрисида аҳолининг фикрини ўрганиш мақсадида «Ижтимоий фикр» республика жамоатчилик фикрини ўрганиш Маркази томонидан “Ўзбекистон оиласи ўзини изоляциялаш шароитида: муносабатлар ва масъулиятлар доираси”² мавзусида ўтказилган телефон сўрови жамиятда оиланинг ўрни ва уни мустаҳкамлаш ва ривожлантириш масалаларининг накадар муҳим аҳамиятга эга эканлигини намоён этди. Ушбу тадқиқотда республиканинг барча вилоятлари минтақаларидан 18 ёш ва ундан катта бўлган эркак ва аёл респондентлар қамраб олинди.

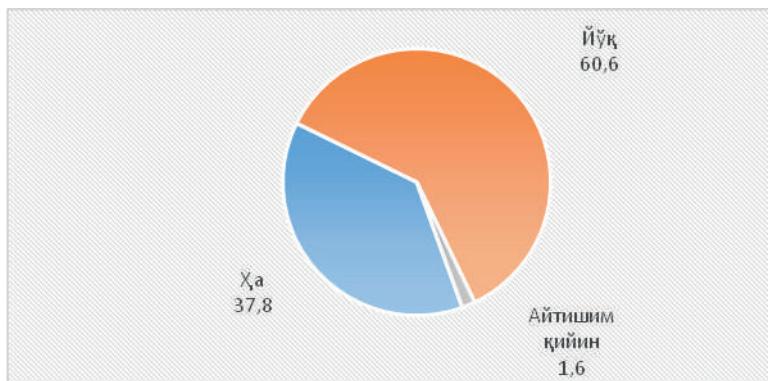
¹ Ш.М.Мирзиёев. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Харакатлар стратегияси тўғрисида” ПФ-4947-сон 07.02.2017.

² “Ижтимоий фикр” республика жамоатчилик фикрини ўрганиш Маркази. Колл Центр «Ўзбекистон оиласи ўзини изоляциялаш шароитида: муносабатлар ва масъулиятлар доираси» мавзусидаги социологик тадқиқот натижалари бўйича АҲБОРОТ-ТАҲЛИЛИЙ МАЪРУЗА. - Т.: 2020.

Сўров натижаларидан шу нарса маълум бўлдики, ўзини яккалаш шароитида бўлган оилаларнинг 37,8%и уй юмушларида мажбуриятларнинг қайта тақсимланиши рўй берган бўлса, 60,6% респондентларнинг фикрича, оиладаги барча аъзоларнинг мажбуран уйда бўлиши уй мажбуриятларининг улар ўртасида тақсимланишига таъсир кўрсатмаган.

*Марҳамат қилиб, айтинг-чи, ўзини яккалаши даврида
Сизнинг оиласизда уйдаги мажбуриятларнинг тақсимланиши
ўзгардими? (% ҳисобида)*

Телефон сўровида иштирок этган респондентлар томонидан кўпгина фикрлар билдирилди. Натижа шуни кўрсатмоқдаки оилаларда эркакалар яъни оталар кўпроқ ўз оила даврасида бўлиб ота-онасига, фарзандларига, турмуш ўртоғига қолаверса яқинларига кўпроқ вақт ажратса олди. Бугунги пандемия туфайли кўпгина оилалар бирдамликка келди. Марказимиз томонидан ўтказилган сўровнома натижасидан кўриниб турибдик жамиятимиздаги оилалардаги ўзаро муносабатлар ижобийдир. Ўз навбатида жамиятимиздаги аёлларнинг масъулияти икки карра юқори эканлигига ҳам амин бўлишимиз мумкин. Чунки аёллар нафақат оиладаги фарзанд тарбияси, уй рўзгор ишлари балки жамиятдаги иш фаолиятларини ҳам ёнма ён олиб борадилар.

*Сиз уйда қандай мажбуриятларни бажарасиз?
(% ҳисобида, респондентлар бир неча жавоб вариантларини айтишиди)*

№	Жавоб вариантлари	Эркаклар	Аёллар
1	Таом тайёрлаш	15,7	85,7
2	Хонадонни, уйни тозалаш	14,1	85,7
3	Кир ювиш ва кийимларни дазмоллаш	5,6	78,6
4	Болаларни парваришлаш, уй вазифаларини тайёрлашда ёрдамлашиш	48,7	75,2
5	Томорқада ишлаш	72,0	36,8
6	Уй ҳайвонларига қараш	30,9	23,8
7	Чиқиндиларни чиқариб тўкиш	21,8	22,5
8	Озиқ-овқат маҳсулотлари ва кундалик эҳтиёж товарларини сотиб олиш	79,0	21,5

Бир-бирларига бўлган ишонч, ҳурмат, садоқат, уларнинг жипслиги, қийинчиликларни биргаликда бартараф эта олиши оилани мустахкам қўрғонга айлантиради. Телефон сўрови мобайнида ўзини яккалаши даврида оилаларидағи руҳий муҳитга респондентларнинг ўзлари берган баҳолари аниқланди. Кўпчилик яъни, 90,7% респондентларнинг оилаларида хайриҳоҳлик, хушфеъллик, жипслик асосидаги ижобий руҳий муҳит ҳукмрон бўлса, 6,7%

респондентлар “муносабатлар бироз кескинроқ, вақти-вақти билан асабийлик пайдо бўлади” деб, 1,0%и эса “муносабатлар яхши эмас” деб фикр билдирганлар. 1,6% респондентлар эса ушбу саволга жавоб беришдан бош тортганлар. Бундан кўриниб турибдики, мамлакатда ва дунёда коронавирус инфекцияси тарқалиши, карантин чоралари ва ўзини яккалаш тартибининг жорий қилиниши билан боғлиқ юзага келган вазиятда оила ўзбекистонликлар ҳаётида ишончли таянч ва суянч ҳисобланади.

Сиз оиласиздаги руҳий мухитни қандай баҳолайсиз? (% ҳисобида)

№	Жавоб варианлари	%
1	Ижобий руҳий мухит	90,7
2	Муносабатлар бироз кескинроқ, вақти-вақти билан асабийлик пайдо бўлади	6,7
3	Муносабатлар яхши эмас	1,0
4	Жавоб беришдан бош тортди	1,6

Ҳар бир шахснинг баҳтга эришишга интилишида оиласивий муносабатлар тизими кўп жиҳатдан ҳал қилувчи аҳамият касб этади.

Сўровномага қўйилган «Кундалик турмушда Сизнинг оиласиздаги аъзолари ўртасида келишмовчиликлар ва низолар бўлиб турадими?» деган саволга 38,2% респондентлар ўз оиласидаги муаммолар мавжудлиги ва можаролар бўлиб туршишини айтиб ўтган бўлсалар, 59,6% респондентлар “йўқ” деб жавоб берганлар. 2,2 %и эса ушбу саволга жавоб беришдан бош тортганлар.

Навбатдаги “Хозирги вақтда оиласиздаги оила аъзолари ўртасидаги можароларнинг энг кўп учрайдиган сабаби нима?” деб берилган саволга энг кўп олинган жавоблар қўйидагича бўлди: “Оила аъзолари ўртасида ўзаро тушунишнинг йўқлиги” (30,4%), “Маиший асосдаги жанжаллар” (27,3%) ва “Моддий қийинчиликлар” (22,8%).

***Хозирги вақтда оиласиздаги оила аъзолари ўртасидаги можароларнинг энг кўп учрайдиган сабаби нима?
(% ҳисобида, респондентлар бир неча жавоб варианларини айтишиди)***

№	Жавоб варианлари	%
1	Оила аъзолари ўртасида ўзаро тушунишнинг йўқлиги	30,4
2	Маиший асосдаги жанжаллар	27,3
3	Моддий қийинчиликлар	22,2
4	Узоқ вақт мобайнида ёпиқ маконда бўлиш	8,0
5	Ўзининг оиласивий мажбуриятларига нисбатан масъулиятсиз муносабатда бўлиш	6,6
6	Ўз хукмини ўтказишга, сўзсиз бўйсундиришга эришишга интилиш, бошқалар манфаатлари ва фикрини писанд қилмаслик	5,5

Телефон сўрови иштирокчиларининг кўпчилик қисми – 63,1% – оила янада жипслашди ва баркарорлашди, оила аъзолари ўртасидаги муносабатлар яхшиланди, деб жавоб беришли, аксарият респондентлар халқимизнинг «менинг уйим – менинг қўрғоним» деган оқилона ибораси мазмунини юракдан англаб етиб, чукур ҳис қилишганлигини, оила аъзоларини қайта кашф этишганлигини, яқинларининг фикри, қизиқишилари ва шахсий эркинлигини яхшироқ қадрлашни, бир-бирини хурмат қилишни ва ўзаро мулокотдан завқ олишни ўрганишганлигини таъкидлашди. 13,6% респондентларнинг фикрига кўра, уйда ўзини яккалаш тартиби оиласар мустаҳкамлигининг ҳақиқий синови бўлди, чунки улар узок вақт давомида доимий равишда бир-бири билан бирга қолиш зарурияти ҳамда вазиятни ўзгартириш имкони йўқлигининг салбий таъсирини бошдан кечирдилар.

Хулоса ўрнида биз шуни айтишимиз мукинки жамиятиимзда оила, оиласиздаги муносабатлар

долзарб масалалардан бири бўлганлиги учун ҳам давлатимиз томонидан: Ўзбекистон Республикаси “Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш”¹ вазирлиги ташкил этилди.

Юртбошимиз таъкидлаганларидек: “*Биз учун муқаддас бўлган оила асосларини янада мустаҳкамлаш, хонадонларда тинчлик – хотиржамлик, аҳиллик ва ўзаро ҳурмат мухитини яратиш, маънавий – маърифий ишиларни аниқ мазмун билан тўлдиришидан иборат бўлмоги зарур*” деб айтганлар. Дарҳақиқат, асрлар давомида ўз эътирофини топган ва диний-ахлоқий қадриятлар даражасига кўтарилган оилавий муносабатларда ҳалол яшаш, меҳнат қилиш, фарзанд тарбияси ижтимоий ҳаёт тарзини ривожлантириш манбаидир. Шарқона тарбияда шахснинг умуммаданий дунёқарашининг шаклланиши асоси оиладан бошланади. Жамиятимизнинг барқарор бўлишида бевосита соғлом оиланинг аҳамияти жуда катта.

Оила Ўзбекистон жамиятининг асосий таянчи ва қадрияти бўлиб қолмоқда, унда ҳар бир инсон ўзига суюнч ва ҳимоя топади. Айнан оила авлодларнинг ўзаро муносабат маркази сифатида коронавирус инфекциясига қарши курашнинг ушбу мураккаб кунларида бошга тушган синовларни енгиги ўтишга ёрдам бермоқда ва куч бағишиламоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ш.М.Мирзиёев. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” ПФ-4947-сон 07.02.2017.
2. Ш.М.Мирзиёев. Ёшларнинг, аёлларнинг дарди билан шуғулланмаяпмиз. 126.01.2017.
3. “Ижтимоий фикр” республика жамоатчилик фикрини ўрганиш Маркази. Колл Центр «Ўзбекистон оиласи ўзини изоляциялаш шароитида: муносабатлар ва масъулиятлар доираси» мавзусидаги социологик тадқиқот натижалари бўйича АХБОРОТ-ТАҲЛИЛИЙ МАЪРУЗА. - Т.: 2020.
4. А.Ш. Жумаев, С.Б. Шарипова. Оилавий муносабатларда шахснинг умуммаданий дунёқарашининг шаклланиши. Ўзбекистон. Илм-фан. 07.11.2018.
<https://lex.uz/docs/-4740335> 18.02.2020/ ПФ-5938-сон фармонига мувофиқ.

¹ <https://lex.uz/docs/-4740335> 18.02.2020/ ПФ-5938-сон фармонига мувофиқ.

ОИЛАВИЙ АЖРИМЛАРНИНГ ЮЗАГА КЕЛИШ САБАБЛАРИ ВА ОҚИБАТЛАРИ

Эрйигитова Лобар Қодиржоновна
И.Каримов номидаги Тошкент давлат техника
университети Термиз филиали тарих фани ўқитувчisi,
мустақил тадқиқотчи. e-mail: j.irelations@gmail.com

Аннотация : Оила масаласи ҳамма замонларда ҳам долзарб ҳисобланган сабаби жамият барқарорлиги оилавий муносабатларга , оиласдаги мухитта боғлик бўлиб келган. Аммо оилавий ажрашишлар қадимданоқ мавжуд бўлиб у жамият барқарорлигига жиддий таъсир кўрсатиб келган. Оиласдаги тарбия орқали одамлар жамият талабарини англаганлар . Оила жамиятнинг бирламчи ўзаги сифатида ўрнини йўқотмаган. Аммо бугунги глобаллашган даврга келиб оила трансформациясида жиддий ўзгаришлар содир бўлмоқда. Энг ачинарлиси оилавий ажримлар ортиб бормоқда . Ажримлар тарихини билиш бугунги кунда уни олдини олишда мухимдир. Мазкур мақолада оилавий ажримларниң тарихининг айrim жиҳатларини таҳлил қилишга уруниб кўрдик. Мақсад бугунги шу борадаги муаммога ечим топиш.

Калит сўзлар : никоҳ шартлари, ажрим мотивлари, ажрим турлари, ажрим сабаблари, оилавий ажрим оқибатлари, ажримларниң демографик ҳолатга таъсири.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг кўламли ислоҳатларниң туб негизи ва моҳияти оиласа , унинг субъектлари тарбияси ва таъсирига бориб тақалади. Чунки давлатимизда, биринчидан, оила қадрият даражасига кўтарилиган тушунча, иккинчидан, давлат ва жамиятнинг асосий негизи, учунчидан ислоҳатлар самарасини рўёбга чиқарувчи омиллар аввало оиласда вужудга келади ва шаклланади.

Юртимиз мустақилликка эришган дастлабки йиллардан бошлаб оила манфаатлари, она ва бола ҳукуқларини таъминлаш мақсадида оиласарниң турмуш тарзи, руҳияти ва тарбиясига ижобий таъсир кўрсатиш, уларни ҳаётга ҳамда оиласа, туғилиб ўсаётган юртига мухаббатини кучайтириш ва шу орқали ҳар томонлама комил ва баркамол ва комил авлод етиштиришга интилиш вазифасини амалга ошириш давлатимиз сиёсати даражасига кўтарилиган эди. Бугунги кунда ҳам ушбу соҳа стратегик мақсадлар ва тизимли хариталар орқали янада тақомиллашиб бормоқда, энг асосийси муаммоларниң туб илдизи очилмоқда, моҳияти ўрганилмоқда. Мавзунинг долгаблиги шундаки, оилавий ажримларни келиб чиқиши сабабларини ўрганмай туриб, оиласарни мустаҳкамлигига эришиб бўлмайди. Жамият барқарорлиги оиласар барқарорлигига кўп жиҳатдан боғлик. Оиласавий ажримлар сабабларини ўрганмай туриб ажримлар муаммосини бартараф этиш мумкин эмас, қолаверса асосли мақсадга аниқ етказувчи ечимлар топишга эришилмайди. Бу борада олиб борилган таҳлилларимиз оиласавий ажримлар борасидаги фаолиятни тақомиллаштиришни тақозо этади.

Мазкур мақола умум қабул қилинган тарихий методлар – тарихийлик, қиёсий- мантиқий таҳлил, кетма – кетлик, холислик тамойиллари асосида ёритилган бўлиб, унда оиласавий ажримлар тарихига оид баъзи маълумотларни таҳлил қилдик. Мазкур муаммо деярли ўрганилмаган ёки ўрганилганларида ҳам факат психологик, этнографик ҳолатидангина тадқиқ этилган. Шу сабабли ажримлар муаммосига ечимлар топишда ҳалқаро тажрибага таяниш, айrim мамлакатлар мисолида оиласавий ажримлар статистикасини ўрганиш, бу борада фаолият олиб бораётган олимлар билан ҳамкорлик қилиш ҳам кутилган натижага беради.

Оиласавий ажримларниң келиб чиқиши ижобий ҳолат эмас, балки ижтимоий соҳада эришган ютуқларимизга соя соладиган ҳамда жамият барқарорлигига ва ўсиб келаётган ёш авлод келажагига таҳдид соладиган иллатdir. Аммо ижтимоий муносабатлар айниқса эр - хотин, ота- оналар ва фарзандлар, оиласинг бошқа субъектлари – учинчи шахслар ўртасида муносабатлар мавжуд экан, оиласа иқтисодий, маънавий аҳлоқий ва психологик мухит барқарор эмас экан, оиласавий ажрашишлар келиб чиқаверади, шундай ажримларга олиб келувчи сабабларни ўрганишда ажрашишлар тарихини билишлик мухим саналади. Оиласавий ажримлар оила аъзоларининг ўз мажбуриятларини бажармаслигидан, айrim оила аъзоларининг ҳукуқларини бузилишидан, оиласинг ҳар томонлама мустаҳкам эмаслигидан, оиласинг иқтисодий аҳволининг начорлигидан, жуфтликларниң биттаси томонидан

оилага ҳиёнатидан, ичкилик ва гиёхвандликдан, эр-хотин ўртасида сиёсий – ҳуқуқий, маънавий- аҳлоқий, оилавий-ҳуқуқий ва репродуктив саломатликка оид саводхонликнинг етишмаслигидан, нотинч оиласлардан, оиласла миллий ва диний қадриятларни йўлигидан , ёшларнинг аксарияти оила қуришга тайёр эмаслигидан келиб чиқмоқда. Кишиларга сабоқ берадиган, огоҳликка ундан, донолик бағищлайдиган тарихнинг ўз ҳақиқати ва тегран ҳикмати бор: тарихни билишлик бугунги кун аҳамиятини билиш ҳамда келажак учун сабоқ чиқаришнинг кўзгусидир.

Оиласлар ажримлар тарихини таҳлил қиласак шунга амин бўламизки, турли халқларда оила ажримлари турлича талқин этилган. Масалан қадимда Хитойда оиласлар ажрим сабабини аввало келиндан излашган. Қадимги Юноностонда эса, оиласлар ажримлар анчайин енгил кечган. Бунда ажрашишни истаган эр ва хотин гувоҳлар олдида ажрашиш сабабини айтиб, никоҳлари бузилганлигини билдирган. Бундай ажримларда ҳуқуқ асосан эр томонда бўлиб, агар ажрим ташаббуси аёл кишидан чиқса ажримга эришиш анча қийин кечган. Қадимги Рим империясида ҳам истило қилинган ҳудудлар ва бутун Италия миқиёсида оиласлар ажримлар масаласига жиддий эътибор билан қарашган. Тарихчи Тацитнинг ёзишича , оиласлар ажралишлар империя ҳаётининг барқарорлиги ва осойишталигига раҳна солувчи иллат сифатида баҳоланган. Тарихчи Татцит томонидан Рим императори Клавдий мисолида ажримлар мотиви хулосаланган. Татцитнинг ёзишича, Клавдий тўрт марта уйланиб ажрашган бўлиб, ўзининг сўнгти никоҳидаги хотини Валерия Массалина билан бўлган никоҳини ҳам омадли деб билмаган. Аммо мавжуд тартиблардан келиб чиқиб аёлининг камчиликларига кўз юмушига ҳам тўғри келган. Ажрашиш учун жиддий сабаб қилиб Валериянинг ҳиёнатини асослаб кейин уни қатл эттиради ва шу важдан кейин яна никоҳланади. Илк ренессианс даври рассоми Ж. Антуан ҳатто бу хақида “Массалинанинг ўлими“ номли суратни ишлаган. Ўша замон қоидаларига кўра агар ҳукмдорлар ажрашишса, уларнинг собиқ хотини черковга жўнатилиши шарт эди. Яна бир ҳукмдор Константин VI ва Мария Аминицкая 795 йилда ажрашишган. Ажримдан сўнг аёл черковга жўнатилган. Марияни императорни заҳарлашда айлашган. Константин эса дабдабали туй билан Феодотия исмли аёлга уйланган. Ажримлар борасида Англия қироли Генрих VIII ўз даврида ном қозонган. Генрих ажримлар борасида черков билан зиддиятларга борганилиги сабаб, машҳур Томас Морга “Парламент реформацияси“ деб номланган трактатларни ёздирган.

Иқтибослар:

- [1] – Соколов Д. Государство и проваславная церковь в России. Диссертация Москва, 2014.
- [2] – Бир болага етти маҳалла ота – она ёки болаларнинг бизга бераётган сабоқлари. “Ўзбекистон” нашриёти, 1997 йил.
- [3] – <http://family-abc.ru/etnografiya-semi?Itim 77/ispanskaya semya>
- [4] – Калинин Д.В. Тенденции развития современной семьи. Отчет Центра повышения квалификации руководящих работников специалистов Департамента охраны МВД Республики Белорусь

ЎЗБЕКИСТОНДА НОРАСМИЙ МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ОЛДИНИ ОЛИШДА ХОТИН-ҚИЗЛАР БАНДЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ

Ахмедова Дилдора Олимжоновна
Ўзбекистон Миллий университети мустақил изланувчиси
Tel: +998935498805
ahmedovadildora4@gmail.com

Аннотация: Мақолада мамлакатимизда хотин-қизлар мөхнат фаолиятини қўллаб-кувватлашнинг устувор йўналишлари ўрганилган. Иш билан таъминланганлик хотин-қизлар орасида норасмий мөхнат миграциясини олдини олишда муҳим аҳамият касб этувчи омил сифатида кўрсатилган.

Калит сўзлар: мөхнат миграцияси, бандлик, тадбиркорлик, манзилли қўллаб-кувватлаш, оила институти, ижтимоий ҳамкорлик.

Мамлакатимизда сўнгги йилларда хотин-қизларнинг ижтимоий-иктисодий фаолиятини йўлга қўйиш ва рағбатлантириш, уларнинг бандлигини таъминлашни барқарор иктисодиёт гарови, деб баҳоланди. Шунга қарамай, бу борада хотин-қизларнинг билим ва қўниқмалари етарли эмаслиги, айрим ҳолларда хукуқий ва иқтисодий масалаларни мустақил ҳал қила олмасликлари каби муаммоли ҳолатлар ҳам кузатилмоқда. Бу эса тадбиркорликни йўлга қўйган ва ушбу жараённи бошлиш арафасида турган хотин-қизларга қулай ва имтиёзли ишбилармонлик муҳитини яратиш, унинг қонунчилик асосларини янада такомиллаштириш эҳтиёжини долзарблаштиради.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хотин-қизларни қўллаб-кувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2018 йил 2 февралдаги ПФ-53-25 сонли Фармони доирасида “Хотин-қизларнинг бандлигини таъминлаш, мөхнат шароитларини яхшилаш, хотин-қизларни, айниқса, қишлоқ жойлардаги ёш қизларни оиласиб ва хусусий тадбиркорликка, хунармандчиликка кенг жалб этиш масалаларида ҳар томонлама манзилли қўллаб-кувватлаш” масаласи кўтарилиди.

Ушбу фармон асосида амалга оширилаётган чора-тадбирлар давомида аёллар орасида учраб турадиган кўплаб муаммоларнинг асосий манбаи ишсизлик эканлиги аниқланмоқда. Хусусан, 2018 йил маълумотларига мувофиқ, республика миқёсида ишсиз аёллар сони 168 634 нафар, шундан бандлик марказларида ҳисобда турувчилар 45 892 нафарни ташкил этаганлиги аниқланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 7 июндаги ««Ҳар бир оила-тадбиркор» дастурини амалга ошириш тўғрисида»ги Қарори бу борада амалга оширилиши лозим бўлган ишларга янада ойдинлик киритди. Хусусан, хотин-қизларнинг ижтимоий-иктисодий фаоллигини янада оширишга қаратилган касаначилик ва кичик ҳажмда ишлаб чиқарувчи субъектларни (микро фирмаларни) ташкил этиш учун молиявий ёрдам бериш орқали уларга кўшимча даромад ишлаб топиш имкониятини яратиш ва бир қанча йўналишлар ушбу Дастурнинг устувор жиҳатларини ташкил этди.

Бунда “Тадбиркор аёл” уюшмаси каби нодавлат нотижорат ташкилотлари билан ҳамкорликда хотин-қизларга тадбиркорлик фаолиятини йўлга қўйишда ва рўйхатдан ўтказишда хукуқий маслаҳатлар бериш бўйича режа ишлаб чиқилди ва ижрога йўналтирилди. Бу эса, ўз навбатида, мамлакатимиздаги минглаб хотин-қизларни мустақил фаолиятга, даромад манбаига эга бўлишга, оиласарнинг бюджетини шакллантириш ва шу орқали турмуш фарновонлигини оширишга хизмат қилимоқда.

Жумладан, аёллар ижтимоий-иктисодий фаоллигини қўллаб-кувватлаш, уларнинг бандлигини таъминлаш, янги иш ўринларини яратиш соҳасида иш олиб бораётган барча давлат ва нодавлат ташкилотлар билан ижтимоий ҳамкорлик алоқаларини йўлга қўйиш орқали республикамизда аёллар тадбиркорлигини ривожлантириш истиқболлари белгиланмоқда.

Албатта, хотин-қизлар ижтимоий фаоллигини оширишда эришилган ютуқлар билан чекланмасдан, балки унинг тадрижийлигини таъминлашда куйидаги йўналишларда амалий ишларни кучайтириш лозим.

Биринчидан, республикамизда хотин-қизлар ижтимоий фаоллигининг бугунги ҳолатини

тахлил қилиш, муаммоларни аниқлаш, уларни ҳал қилиш имкониятларини ўрганиш, аёллар тадбиркорлигини ривожлантириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш ҳамда мутасадди ташкилотларга тақдим этиш.

Иккинчидан, республикамида хотин-қизлар ижтимоий-иктисодий фаолиятини қўллаб-қувватлаш, аёллар тадбиркорлигини ривожлантириш бўйича фаолият юритаётган давлат ва нодавлат ташкилотлари томонидан амалга оширилаётган лойиха ҳамда дастурларни мониторинг қилиш, баҳолаш тизимини самарадорлигини ўлчаш учун аниқ кўрсаткичлар ишлаб чиқиш.

Учинчидан, давлат ва жамоат бирлашмалари, нодавлат нотижорат ташкилотлари билан биргаликда аёлларни ижтимоий-иктисодий қўллаб-қувватлаш, аёллар ўртасида тадбиркорликни ривожлантириш ҳамда бандликни таъминлаш муаммоларини ҳал этишга қаратилган истиқболли режаларни яратиш.

Тўртингидан, ўрта мактаб, каб-хунар коллажлари ва академик лицей битирувчи қизларни, шунингдек уюшмаган аёлларни тадбиркорлик фаолиятига жалб этиш бўйича таклиф ва тавсияларни илгари суриш.

Бешинчидан, аёл тадбиркорлар ўртасида ўзаро амалий-ижодий ҳамкорлик муҳити, ўзаро тажриба алмашиш ва ҳамкорликда фаолият олиб боришда бир-бирига кўмаклашиш учун шарт-шароитлар яратиб бериш, уларни ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш, халқаро даражада тажриба алмашиш йўналишида бирлаштириш.

Олтинчидан, хотин-қизларнинг тафаккур тарзида туб ўзгаришларни вужудга келтириш, яратилаётган иктисодий имкониятлардан оқилона фойдаланган ҳолда тадбиркорликни эркин ривожлантириш механизмларини ишлаб чиқа олиш қобилиятини шакллантириш.

Еттингидан, хотин-қизларнинг шахсий имкониятларига ишонч туйғусини бериш, ижтимоий-иктисодий фаоллигини оширишда рағбатлантириш.

Саккизинчидан, хотин-қизларнинг шаркона фазилатларини бозор иктисодиётининг бугунги қонуниятлари билан уйғунланлаштириш.

Тўққизинчидан, мамлакатда юз бераётган ижтимоий-иктисодий ўзгаришларга шахсий дахлдорлик ҳиссини ривожлантириш.

Адабиётлар рўйхати

1. “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2018 йил 2 февралдаги ПФ-53-25 сонли Фармони.
2. 2016 йил 29 декабрь куни “Тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлашга, хусусий мулкни ҳар томонлама ҳимоя қилишга ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхшилашга доир қўшимча чора-тадбирлар қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айrim қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги Қонуни.

ОИЛА СОҒЛОМ – ЖАМИЯТ СОҒЛОМ

**Баймуратова Назира Янгибаевна
Сирдарё вилояти, Гулистан шаҳридаги
2-умумий ўрта таълим мактаби ўқитувчиси
97-247-21-05**

Аннотация: Ушбу мақолада миллатимиз шаъни ва қадр-қимати оила ва унинг соғломлигига боғлиқ эканлиги, юртимизда бу жабҳада олиб борилаётган ишлар самара-си очиб берилган. Ўзбекистонда кейинги вақтларда оилаларнинг ажралиши ҳақида маълумотлар Сирдарё вилояти мисолида аниқ келтириб ўтилган.

Калит сўзлар: Инсон ва унинг камолоти, оила, оиланинг соғломлиги, аёллар ва болалар жинятчилиги, миллий ўзлик, шахс маънавияти, ижтимоий-маънавий муҳит, уят, андиша, ор-номус, маънавий тарғибот ва ҳ.зо.

Ҳар бир инсон оилада камолга етади. Унинг келажакда қандай инсон бўлиб етишиши шу оиладаги муҳитга ҳар жиҳатдан боғлиқ.

Президентимиз Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек, оилага эътибор – ўзлигимизга эътибордир. Оилани сақлаб қолмасак, биз ўзлигимизни йўқотамиз.

Мамлакатимизда оилалар мустаҳкамлигини, уларда ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлигини таъминлаш, жамият фаровонлигини юксалтиришга қаратилган тизимли ислоҳотлар амалга ошириб келинмоқда. Конституциямизда ҳам оилага алоҳида боб ажратилиб, оила манфаатлари муҳофаза қилинаётганлиги ва оила мустаҳкамлиги тамойиллари белгиланиб, кафолатланганлиги бежиз эмас.

Давлатимиз раҳбарининг шу 2018 йил 2 февралдаги “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони ҳам оила мустаҳкамлигини таъминлаш, хотин-қизларнинг оила ва жамиятдаги ролини ошириш, хукуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилганлиги билан ҳам аҳамиятлидир.

Маълумотларга кўра, мамлакатимизда охириги йилларда ажрашишлар сони ҳар йили 10-11 фойизга ошиб бораяпти. 2017 йилда 31 мингдан зиёд ажралиш қайд этилган. Бунинг оқибатида асосан аёллар ва болалар жабр кўрмоқда. Аёллар ўртасида жиноятга қўл уриш ҳоллари учрамоқда. Президентимизнинг юқорида қайд этилган фармонида шу каби муаммоларни ҳал этиш, хотин-қизларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш бўйича қатор чора-тадбирлар белгиланган.

Давлатимиз томонидан доимий эътиборда бўлган оила ва оилалардаги соғлом муҳитни қарор топтириш масаласи давлат миқёсида изчил давом эттирилаётган бўлсада бу борада ҳам жамиятимиз аъзоларининг билим ва малакаларини янада ошириш талаб этилади. Негаки 2020 йил биринчи ярим йиллигида давомида биргина Сирдарё вилояти мисолида олиб кўрадиган бўлсак статистик маълумотлар қўйидагича ҳолатни акс эттиришини кузатишимииз мумкин.

Т/р	Никоҳ ва ажримлар	Вилоят бўйича	Шаҳарлар миқёсида			Туманлар миқёсида					
			Гулістан	Ширин	Янгиер	Боёвут	Гулістан	Мирза обод	Оқолтин	Сардоба	Сайхун обод
1	Никоҳдан ўтганлар	2156	438	30	138	314	156	139	126	153	138
2	Ажралишлар	525	93	21	34	90	47	43	23	29	24
3	Жами: % хисобида	24	21	70	24	28	30	30	18	18	33
											27
											17

Ушбу жадвалдан кўринадики вилоят маркази бўлган Гулистан шаҳри ҳамда чекка қишлоқ ва маҳаллаларига эга бўлган Ховос, Оқолтин, Сардоба туманларида бошқа шаҳар ва туманларга нисбатан ажримлар сони камроқ. Бундан шундай хуносага келиш мумкин-ки вилоят маркази бўлган Гулистан шаҳридаги оилаларда оилавий муҳит ва уни сақлаб қолиш учун етарли даражада (ўзаро келишув асосида бўлса ҳам) билимга эга эмаслигига.

Вилоятнинг чекка қишлоқ ва маҳаллаларига эга бўлган Ховос, Оқолтин, Сардоба туманларида эса ўзаро уят ва андишанинг устунлиги, ор-номуснинг кучлилигига деб билишимиз мумкин бўлади.

Қолаверса юқоридаги жадвалдаги ҳолатлардан ҳам кўриниб турибдики оилаларимизнинг соғломлигини ва жамият ҳаётидаги мавқеини мустаҳкамлаш учун биринчи галда ажримлар сонини камайтириш, бу жабҳада ҳам лозим бўлса барча ташкилотлар, ННТларни жалб қилган ҳолда уйма-уй юриб, аҳоли ўртасида маънавий тарғибот ишларини олиб бориш мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Зоро, ҳам маънан, ҳам жисмонан соғлом оиласининг дунёга келиши юрт ва миллат тақдирига дахлдор масаладир. Шундай экан, соғлом оила вужудга келиши учун, энг аввало, жамият ва давлат қўйғуриши, шунга замин яратиб бериши лозим. Бунинг учун эса бизда мукаммал ва мустаҳкам ҳуқуқий асослар мавжуд.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисидаги Президент фармони. –Т.: 2018 й. 2-февраль

2. Вилоят статистика бошқармаси демография ва меҳнат бўлимининг 1.07.2020 й ҳолатига дастлабки маълумотлари.

МУЗОКАРА ВА МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТ

Махмудова Феруза Нематовна
х/к-51411
Телефон: +998(97)780 26 67
feruz2667@mail.ru

Анотация. Музокара олиб боришда миллий этник рухият ва қадриятларнинг намоён бўлиши ва музокара усулининг ўзига хос аҳамияти тадқиқ этилган. Унда миллатнинг тарихий ривожланиши жараёнида музокара институтининг шаклланиши хусусиятари баён этилади

Калит сўзлар Музокара, муаммо, манфаат, миллийлик, қадрият, миллий рухият.

Тарихий ривожланиш жараёниҳалқаро муносабатлар тизимида музокара олиб бориш институтининг шаклланиши ва ривожланиши ўзига хос аҳамиятга эгадир. Шахслараро муносабатлардан тортиб то ҳалқаро муносабатларгача, муаммоларга ечим топишга интилиш музокара гага сезиларли эҳтиёжларнинг ортиб бориши олиб келганлиги сир эмас. Жараёнда музокара гага эҳтиёжи туғилган хар қандай сиёсий-ижтимоий обьектларнинг манбаатлари устиворлигини таъминлаш асосий мақсадлардан бири хисобланади. Музокаралар тарафларнинг ўзаро ҳаракат чоғида ўз имкониятларини белгилаб беради.¹ Музокаралар жараёнида ўз манбаатларини ҳимоя қилаётган миллат ва давлат вакилларнинг усул ва услублари билан бир биридан фарқ қиласди.

Демак ҳар бир миллатнинг миллий қадрият ва анаъналаридан келиб чиқиб фарқлар намоён бўлишини кузатишимиз мумкин. Миллий музокара усуllibарини хусусиятларида умумий қабул қилинган меъёрларга амал қилиниши табиийдир.² Шундай экан дунёдаги ҳар бир миллат каби Ўрта Осиёда яшаган миллатларнинг миллий қадрият ва анаъналарнинг шаклланиши, ақлий -рухий қиёфаси яъни миллий менталитети ўзига хос тарихий, этник, табиий-икклиний шарт-шароитлар асос бўлиб хизмат қиласди. Ривожланиш жараёнида миллий хусусиятнинг жамиятда содир бўлаётган ижтимоий-сиёсий ҳодисалар, шунингдек тарихий жараёнларга бўлган муносабати ҳам турли бўлиши табиий ҳисобланади. Чунки миллий ўзига хосхусусиятлар шаклланиши; тарихий даврдаги ижтимоий - иқтисодий, сиёсий жараёнлар, табиий географик жойлашув, ўзаро этномаданий муносабатлар, диний мансубликлар асосида шаклланади. Мутахассис М.Бекмуродовнинг таъкидлашича менталитет юқорида қайд этилган хусусиятлардан ташқари миллатларнинг ақлий-интеллектуал имкониятлари ва руҳий-психологик ўзига хосликларини қамраб олади. Характердаги ўзига хосликларнинг негизини эса шу ҳалқнинг тарихий тажрибалари, урфодатлари, маросим ва маъракаларининг яҳлит тизими ташкил этиади³. Музокара институти муаммоларини тадқиқ этиб келаётган мутахассислар фикрича - музокара жараёнларида миллий хусусиятни намоён бўлиш шаклларининг тўрлича эканлиги, миллий қадрият ва урф одатлар ўзига хос кўринишлар учун унга омил бўлиб хизмат қилувчи хусусиятлар сифатида мавжудлигини эътироф этишади.⁴

Музокарага бўлган муносабатларнинг шаклланиши ва намоён бўлишига тадқиқчиларимиз энг аввало миллий қадриятлар нуқтаи назаридан баҳо берганлигини кузатишимиз мумкин. Чунки узоқ ўтмиш билан боғлиқ бўлган миллий ва диний қадриятларнинг ўйғунлашиб кетиши асосида такомиллашиб боради. Ижтимоий муносабатларда ўз ўрнига эга бўлган низоларни бартараф этиш⁵ усулининг илдизи мукаммал тарзда тизимлаширилган. Унинг имконияти ва қудрати манбаатлар айниқса миллий манбаатларга оид музокараларда намоён бўлади. Биргани Ўрта Осиё худудида жойлашган

¹ Лебедева М. И. Уметь вести переговоры: практические рекомендации по подготовке и ведению переговоров. - М.: АНКИЛ, 1991. - 71 с

² 1 Никольсон Г. Дипломатия. М.: ОГИЗ, 1941. С. 79.

³ Бекмуродов М. Ўзбекменталитети хусусиятлари // Ижтимоий фикр 1998 № 1. 49-бет

⁴ 1Cohen R. Negotiating Across Cultures: Communication Obstacles in International Diplomacy. Wash., D.C.: US Institute of Peace Press, 1997.

⁵ Авосто. А. Маҳкамовтаржимаси. – Тошкент: Шарқ, 2001. – 248 б.

мустақил давлатларнинг тарихий тараққиётдаги жараёнлар ва уларга бўлган муносабатлар бунга яққол мисолдир. Масалан: Ўзбекистон худудида ислом тарқалиши натижасида амалга ошган диний глобаллашув таъсирида янгича диний маънавият, анъаналар, қадриятлар тизими, дипломатик музокаралар жараёни диккатга сазовордир. Улар асосида маҳаллий аҳолининг турмуш тарзи бутунлай ўзгарди. Глобаллашув бу даврда тили, маданияти ва турмуш тарзи фарқ қиласиган турли ҳалқларнинг ягона ислом маънавияти асосида бирлашишига олиб келди.¹ Бу жараён ижтимоий-сиёсий, диний-мафкуравий институтларнинг ҳам шаклланиб ривожланишига асос бўлиб хизмат қилди. Бу жараён VII аср ўрталаридан XIX асрнинг 50йилларида қадар шаклланди ва ривожланди. Айниқса бу даврларда марказлашган давлатларга асос солиниши, ислом қадрият ва нормаларини жорий этилиши асосий омиллардан бири ҳисобланади.

XIX асрнинг 50 йилларидан Чор Россияси томонидан босиб олиниши миллий қадриятларни синишига ва миллий хусусиятларнинг ўз-ўзидан сиқиб чиқарилишига олиб келди.² XX аср бошларида бўлган сиёсий ўзгаришлар бу жараённи тезлатиб юборганлиги сир эмас. Миллий қадрият ва анъаналарни сақлаб қолиш, мустақиллик -озодлик учун амалга оширилган ҳаракатлар ва қўзғолонлар (Андижон - Дукчи эшон қўзғолони 1898 йил³, Жizzах қўзғолони 1916йил⁴, Курбонжон додхо қўзғолони⁵.) аянчли якун топди. Ёш Бухороликлар(1910-1920йй)⁶, Ёш Хиваликлар (1914-1921йй)⁷, Кўқон Мухторияти(1917-1918йй)⁸ ҳаракатлари қаторида 19 асрнинг охири 20 аср бошларида маърифатпарварлик ғояси билан сугорилган Жадидчилик ҳаракати⁹ тақдири ҳам аянчли якунланди.

Чор Россиясининг мустамлака давлатлари қаторида Ўзбекистон ҳам собиқ СССРнинг 1991 йилга қадар анъана ва қадриятлардан узилган ҳолда хом –ашё этиштирувчи базаси сифатида мавжуд эди. Асрлар давомида мукаммал даражага етган шарқона давлат бошкарув санъатига путур етди, ижтимоий муносабатлар тушунарсиз ахволга келиб қолди, маҳалла ва оила институти ўз ўринини йўқотиш даражасига этиб келди. Миллийлик хусусиятларни унитиш, қадриятлардан бегоналашиш, оммавий маданият сари қадамларни тезлатиб юборишига сабаб бўлди.

Мустақиллик миллий-диний қадрият ва анъаналарни тиклаш учун имконият яратиб бера олди. Шарқ ренесансига асос бўлиб хизмат қиласиган, дунё тан олган мутафаккирларимизнинг нодир қўлэзма асрлари тадқиқ этиш давлат сиёсати даражасига кўтарилиди. Миллий сиёсий институтлар ва уларнинг ривожланиш ва амал қилиш технологиялари бугунги тараққиёт учун ҳам муҳимлиги эътироф этилди. Шундай экан замонавий муносабатлар тизимида муҳим ахамиятга эга бўлган сиёсий –ижтимоий жараёнлардаги мулоҳаза юритиш усули, муаммога ёндашувлар, далиллаш, исботлаш, фикрларни баён этиш табиати мутахассисилар тамонидан изчил тадқиқот обьекти ҳисобланади.¹⁰

Бугунги кунда ҳалқаро муносабатлар тизимида музокара институти имкониятлари Ўзбекистон Республикаси тамонидан олиб борилаётган ташқи сиёсатда ўзига хос тарзда намоён бўлмоқда. Ҳалқаро муносабатларнинг тўла қонли субъекти сифатида миллий ман-

¹ Юлдашева Ф.Х. Ўзбекистонда глобаллашув шароитида маънавий янгиланишнинг ўзига хос хусусиятлари. Автографат. (DSc) б-21

² Ахмаджонов Ф.А Россия империяси Марказиё Осиёда. Т.М.Ч. “Таълим манбаи” жамияти 2003 й., 2706

³ Фозилбек. Дукчи Эшон воқеаси. Уздаврнашр. Тошкент-1927-Самарқанд.

⁴ Ўзбекистоннинг янги тарихи, 1ж. [Туркистон чор Россияси мустамлакачилиги даврида], Т., 2000; X Зияев, Ўзбекистон мустақиллиги учун курашларнинг тарихи, Т., 2001; Исмоилова Ж., Фарғона водийсида миллий озодлик курашлари, Т., 2003.

⁵ Ўзбекистоннинг янги тарихи. 1-китоб [Туркистон чор Россияси мустамлакачилиги даврида], Т., 2000; Чоратегин Т., Омурбеков Т., Қирғизистон тарихи (XIX аср боши — 1917 йил), Жалолобод, 2000.

⁶ “Ёш Бухороликлар” Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Тошкент: (2000-2005) 54-58.б. www.ziyouz.com кутубхонаси

⁷ “Ёш хиваликлар”. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Тошкент: (2000-2005) 62-65б. www.ziyouz.com кутубхонаси

⁸ Ўзбекистан тарихи. Муаллифлар гурухи -Т.: Akademiya, 2010й.302-310б

⁹ «Жадидизм». Энциклопедик луғат. 1. Тошкент: Ўзбек совет энциклопедияси бош редаксияси. 1988. п.271.

«Жадидизм». Ўзбек совет энциклопедияси. 4. Тошкент: Ўзбек совет энциклопедияси бош редаксияси. 1973. 278-279б.

¹⁰ Fisher G. International Negotiation: A Cross-Cultural Perspective. Chicago: Intercultural Press, 1980.

фатлар нуқтаи назаридан олиб бораётган ҳаракатлар миллий қадрият ва анъаналаримиз заминида шакилланиб бормоқда.

Турли низоларни бартараф этишда тарафлар истагандек натижага эришиш учун, тарафлар мансуб бўлган дин, миллий қадрият, миллий хусусиятларни мукаммал ўзлаштирган ва уларга алохига урғу берган музокара институти вакили ҳамиша кўзлаган мақсадга эриша олиши сир эмас. Шундай экан Ўзбек давлатчилик тарихида музокара усул ва услублари, технологиялари, ёдашувларимутахассилар тамонидан тадқиқ этилиши зарур бўлган қизиқарли обьектлардан биридир. Аминманки тарихий манбалар асосида миллий музокара институтининг кўплаб хусусиятлари мустақил давлатимиз халқаро муносабатлар тизимида ўзига хос ўринга эга бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Авесто. А.Маҳкамов таржимаси. – Тошкент: Шарқ, 2001. – 248 б.
2. Ахмаджонов Ф.А Россия империяси Марказиё Осиёда. Т.М.Ч. “Таълим манбаи” жамияти 2003 й., 270б
3. Бекмуродов М. Ўзбекменталитетихусусиятлари // Ижтимоийфикр 1998 № 1. 49-бет
4. «Жадидизм». Энциклопедик луғат. 1. Тошкент: Ўзбек совет энциклопедияси бош редаксияси. 1988. п.271.
5. »Жадидизм». Ўзбек совет энциклопедияси. 4. Тошкент: Ўзбек совет энциклопедияси бош редаксияси. 1973. 278-279б.
6. Зияев X., Ўзбекистон мустақиллиги учун курашларнинг тарихи, Т., 2001;
7. Исмоилова Ж., Фарғона водийсида миллий озодлик курашлари, Т., 2003.
8. Лебедева М. И. Уметь вести переговоры: практические рекомендации по подготовке и ведению переговоров. - М.: АНКИЛ, 1991. - 71 с
9. Никольсон Г. Дипломатия. М.: ОГИЗ, 1941. С. 79.
10. Фозилбек. Дукчи Эшон воқеаси. Уздаврнашр. Тошкент-1927-Самарқанд.
11. Ўзбекистан тарихи. Муаллифлар гурӯҳи -Т.: Akademiya, 2010 й. 302-310б
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи, 1ж. [Туркистон чор Россияси мустамлака мустамлакачилиги даврида], Т., 2000;
13. Ўзбекистоннинг янги тарихи. 1-китоб [Туркистон чор Россияси мустамлакачилиги даврида], Т., 2000; 11.
14. Юлдашева Ф.Х. Ўзбекистонда глобаллашув шароитида маънавий янгиланишнинг ўзига хос хусусиятлари. Автореферат. (DSc) б-21
15. “Ёш Бухороликлар” Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Тошкент: (2000-2005) 54-58.б. www.ziyouz.com кутубхонаси
16. “Ёш хиваликлар” Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Тошкент: (2000-2005) 62-65б. www.ziyouz.com кутубхонаси
17. Чоратегин Т., Омурбеков Т. Қирғизистон тарихи (XIX аср боши — 1917 йил), Жалолобод, 2000.
18. Cohen R. Negotiating Across Cultures: Communication Obstacles in International Diplomacy. Wash., D.C.: US Institute of Peace Press, 1997.
19. Fisher G. International Negotiation: A Cross-Cultural Perspective. Chicago: Intercultural Press, 1980.

ШАХС МАЬНАВИЯТИ ИБТИДОСИ

*Шодиев Фарруҳ Рауфович
Сирдарё вилояти, Оқолтин туманидаги
3-умумий ўрта таълим мактаби ўқитувчиси*

Аннотация: Ушбу мақолада шахс маънавиятини юксалтириш, шахснинг шаклланиши ва ҳар жиҳатдан етук бўлиб камол топишида оиланинг ўрни, роли, аҳамияти жамиятимизда бу жабҳада сўнгги йилларда олиб борилаётган ислоҳотлар негизи ва ҳаётий мисоллар асосида ёритиб берилган.

Калит сўзлар: шахс маънавияти, шахс дунёқараси, инсон тасаввури, оилавий муҳит, ватанга муҳаббат, имон, эътиқод, масъулият, ватанпарварлик, комил инсон, баркамол авлод, оила институти, "Одноклассники", "Фейсбук", "В контакте", "Твиттер" каби ижтимоий тармоқлар, "Бой берилган авлод", "Соғлом она - соғлом фарзанд" ва ҳ.зо.

Шахс маънавияти, унинг дунёқараси, инсоннинг тасаввури ва эътиқодларига алоқадор кўнилмалар мажмуи асосан оиласда шаклланади. Шу маънода, оила – ҳақиқий маънавият ўчоғи, мафкуравий тарбия омили ва муҳитидир. Миллий маънавиятимизга хос илк тушунчалар инсон қалби ва онгига, аввало, оила муҳитида сингади, бу жараён боболар ўғити, она меҳри орқали амалга ошади. Оила – жамиятнинг ўзаги, миллатнинг давомийлигини таъминлайдиган муқаддас даргоҳ ҳисобланади.

Оиланинг асрлар мобайнида сақланиб келаётган муқаддас анъаналари орқали Ватанга муҳаббат, имон, эътиқод, масъулият, ватанпарварлик, илмга иштиёқ ва маданият кўнилмалари шаклланади. Зеро, ҳар бир шахс оиланинг жамиятдаги ўрни ва вазифасини, Ватани остоидан бошланишини тушунмасдан туриб, мукаммал инсон саналмайди. Мамлакатимизда сўнгги йилларда комил инсон, баркамол авлодни тарбиялаш масаласига янада кенг ва катта эътибор бериб келинмоқда. Энг муҳими давлат, жамият, оилалар ана шундай эзгу мақсад билан яшяпти. Бу борада сўнгги йилларда жамиятимиз ҳаётида оилаларни соғломлаштириш масаласида қилинган оламшумул ишларни сарҳисоб қилишни ўзи кифоя назаримда.

Юртимизда Оила институтини мустаҳкамлаш мақсадида биринчи марта 2017 йилда 5 миллиондан ортиқ хонадондаги муҳит ўрганилиб, 15 миллион фуқаро билан мулоқот ўтказилди, аҳоли томонидан кўтарилган 500 мингдан зиёд муаммонинг 72 фоизи жойида ҳал этилди, 14 мингдан ортиқ оиласида нотинч вазият бартараф қилинди (1).

Дунёда рўй берадиган ҳар бир нотинчлик, низо, баҳтсиз воқеа, бузилган оила, синган тақдир тарихи "Лента"сини орқага қайтарсак, тарбияга бориб тақалиши бор гап. Бу эса гарб давлатларининг "олдин пул – кейин маънавият" – йўлини тутиш оқибатида "Бой берилган авлод"нинг пайдо бўлишига сабаб бўлди. Яъни бутун бошли оилалар моддий бойлик ортидан қувиб кетишиди. Оилага, фарзандлар тарбиясини эса бегоналар қўлига топшириб қўйишди. Тарбиядан вақтларини тежаб 100 сўм пул топиши ҳам. Бугун эса.... жонсарак бўлиб, болаларини қайта тарбиялаш учун 1000 сўм пул сарфлашмоқда. Лекин самара 10 сўмлик бўлаётир. Чунки вақт бой берилган. Мана сизга "олдин моддий ҳаёт, кейин маънавият" – деб яшашнинг аянчли оқибати. Бой берилган авлоднинг педагогик маҳсули.

Ана энди "бой берилган авлод"ни кўрган айрим сиёсий-молиявий гурухларнинг иштаҳаси очилиб, улар ёшлар қалбининг "параболик антенналари"ни ўзларига қаратиб "Одноклассники", "Фейсбук", "В контакте", "Твиттер" каби ижтимоий тармоқлар орқали ёшларга идеал улашишмоқда. Натижада ёшлар ўз ватанига эмас, ижтимоий тармоқлар, хориж ҳаётига кўпроқ маҳлиё бўлиб қолмоқда (2).

Жамиятимизнинг асоси бўлмиш оила институтини янада мустаҳкамлаш ва ривожлантириш, оилаларни, айниқса, ёш оилаларнинг ҳуқуқий ва ижтимоий-иқтисодий манфаатлари ни ҳимоя қилиш ҳамда қўллаб-куватлашни янада кучайтириш борасида олиб борилаётган барча ишларни сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш, жисмонан соғлом, маънавий етук ва ҳар томонлама ривожланган баркамол авлодни тарбиялашда оиланинг ролини ошириш, мустаҳкам, соғлом оиласи шакллантиришда маҳалланинг мавқеини мустаҳкамлаш ва ролини кучайтиришга доир аниқ мақсадга йўналтирилган кенг кўламли чора-тадбирлар

комплексини амалга ошириш мақсадида юртбошимиз ташаббуси билан бир қатор давлат дастурлари ва лойиҳалар амалга оширилмоқда.

“Оила соғлом экан - жамият мустаҳкам, жамият мустаҳкам экан - мамлакат барқарор” - деган инсонпарвар тамойилдан келиб чиқиб, бугунги кун талабларини ҳисобга олган ҳолда қонунчилик ва норматив-хуқуқий база янада такомиллаштирилди, амалдаги қонун хужжатларига қўшимча ва ўзгартеришлар киритилди. Оила институтини ривожлантириш ва такомиллаштириш юзасидан 18.02.2020 йилда “Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги ташкил этилди”(3).

Ушбу масалага жамиятимиз эътибори ҳар қачонгидан ҳам кучайтирилди. Ёш оиласарни хуқуқий ва ижтимоий ҳимоя қилишни таъминлаш, моддий ва маънавий жиҳатдан кенг қўллаб-қувватлаш, шу жумладан, қулай ва шинам уй-жойлар билан таъминлаш, зарур имтиёз ва афзалликлар бериш, жамиятимиз ва қундалик ҳаётимизда маҳалла институтининг роли ва мақомини янада ошириш, маҳалла яъни фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари аҳамиятини, ёш оиласарни қўллаб-қувватлаш ҳамда шакллантиришда уларнинг таъсирини кучайтириш, ёш оиласарга зарур кўмак ва ёрдам бериш, оила, биринчи на-вбатда, эҳтиёжманд оиласарнинг муаммоларини ҳал этишда давлат ва жамият томонидан ғамхўрликни янада кучайтириш, уларга моддий ёрдам кўрсатиш ва фарзандларни тарбиялашда ижтимоий қўллаб-қувватлаш, муҳим вазифалар сирасига киритилди. Оиласарни мустаҳкамлашда асосий юкни ўз елкасига олган аёлларга алоҳида эътибор қаратиш, “Соғлом она - соғлом фарзанд” тамойилига мувофиқ оила саломатлигини, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш тизимини янада такомиллаштириш, жамиятимизнинг маънавий негизларини янада ривожлантириш, азалий миллий қадриятларни асрраб-авайлаш ва мустаҳкамлаш, жамиятимизда юксак маънавий мухитни кенг қарор топтириш, миллий менталитетимизга мутлақо ёт бўлган ва кучайиб бораётган турли хил зарарли таъсирларга қарши туришда оиласарнинг ўрни ва аҳамиятини ошириш, жисмонан соғлом, маънавий етук ва ҳар томонлама ривожланган баркамол авлодни тарбиялашда оиласарнинг ролини кучайтириш ва шу мақсадда оила институтининг таълим - тарбия муассасалари билан ўзаро амалий ҳамжиҳатлигини мустаҳкамлаш, уларнинг яқин ва самарали ҳамкорлигини таъминлашни янада жонлантириш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Саифназаров И, Саифназарова Ф. Ёшлар ва оила - жамият таянчи. – Т.: “ Таълим нашриёти”, 2018 й. – Б. 9.
2. Куронов М. Болам баҳтли бўлсин десангиз. – Т.: “Маънавият”, 2013. - Б.43-44.
3. <https://aza.uz/oz/documents/o'zbekiston-respublikasi-ma-all-a-va-oilani-lab-uvvatlashvazi-19-02-2020>.

ЁШ ОИЛАЛАРДА ОИЛАВИЙ АЖРИМЛАРНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШИ МУАММОЛАРИ ВА ЕЧИМЛАРИ

Эрйигитова Лобар Қодиржоновна
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат Бошқаруви Академияси мустақил тадқиқотчиси.
Телефон : +998 90 523 70 13
leryigitova@mail.ru

Аннотация: Ушбу мақолада оиласи оиласи ажримларнинг ёши оиласи мустаҳкамлигига салбий таъсири, шунингдек оиласи ажримларнинг келиб чиқши сабаблари ва турлари муҳокама қилинади.

Калит сўзлар: низолар, оиласи ажрим сабаблари, ажрасиши мурожсаати, даъво аризаси, ажрим турлари, ажримларнинг ижтимоий оқибатлари.

Оиласи ажримлар муаммоси ҳозирги пайтда жамиятнинг энг долзарб муаммоси бўлиши билан бирга унинг салбий оқибатлари жамиятдаги ижтимоий муносабатлар барқарорлигига таҳдид солмоқда. Оиласи ажримларнинг мавжудлиги бизнинг республикамизда ҳам кенг жамоатчилик дикқатини ўзига қаратиб, бу муаммони ечимини топиш учун керакли чоралар кўришга даъват этмоқда. Чунки ажралишлар миллионлаб одамлар – энг аввало фарзандлар, аёллар, эркаклар ва аввало ажрашганларнинг яқинлари ҳам “маънавий жароҳат” оладилар. Буларнинг барчаси ўзбек оиласида ажримлар масаласига жiddий эътибор бериш лозимлигини ва унинг олдини олиш, салбий асоратларини камайтириш чора тадбирларини илмий асосланган ҳолда ишлаб чиқиш зарурлигини кўрсатмоқда. Бунда биринчидан, турмуш ўртоғи танлашда шошилмаслик лозим. Иккинчидан, хаёт тақозоси билан ва тажрибали кишилар маслаҳатларига кўра ажралиш муқаррар бўлса, фарзанд кўришдан сақланган маъқул. Учинчидан, ажралиш турмушдан ажрашганга, ота-оналарга ва фарзандлар ҳаётига салбий таъсир қиласлик чораларини кўриш лозим. Тўртинчидан, ажралишаётган жуфтликлар бир-бири билан ижобий муносабатларини сақлаб қолишлиари керак, сабаби бу ҳар икки томон манфаатлари учун зарур. Бешинчидан, ажрашиб кетган эр ёки хотин тўғрисида уларнинг фарзандларига салбий маълумот бермаслик лозим, акс ҳолда бу улар ҳақида салбий тасаввурларни пайдо бўлишлигига олиб келади. Олтинчидан, ажралишга оиласи мурожсаати ҳал этишнинг сўнгги чораси сифатида қарамаслик лозим, ажримлар ажрашганларгагина эмас балки, бутун оила ва яқин қариндошларига ҳам салбий таъсир қилишлигини унутмаслик лозим.

Оила-инсонга баҳт келтирадиган ва авлодлар бардавомлигини таъмин этадиган гўша экан, бу жамият аҳиллигини ва бутунлигини кафолати ҳамdir. Бироқ, бугунги кунда жамиятимиз оиласарида эр-хотин ҳуқуқ ва мажбуриятлари борасида туғилаётган можароларнинг ҳаммаси ҳам оиласи дарзи-ажримга олиб келмаслиги лозим. Ажримларнинг аксарият ҳолатлардаги сабаблари кўпгина ёшларимизни оила қуришга тайёр эмаслиги, йигитларимизни кўп қисмини оила бошқариш ва уни иқтисодий таъминлашга, фарзандларини эса маънан ва жисмонан соғлом қилиб тарбиялашиనу́з бурчи деб билмаслиги, қизларни эса уй бекаси, оналик вазифалари маъсулиятини тўлиқ англамаслигидан ҳам келиб чиқмоқда. Яна бир сабаб, қайнона-келин муносабатларидир. Бу ажримларда энг кўп тарқалган сабаблардан биридир. Бу борада келинларимиз ўз қайноналарини тарбия беришга ҳақли она сифатида, қайноналар эса ўз келинларини айрим инжиқликлари бор қизлари қаторида кўрсалар шунда манфаатлар тўқнашуви, мақсадлар уйғунлашувига олиб келариди?

Оиласи ажримлар ўз навбатида бир-бирига занжирдек уланиб кетадиган бошқа муаммоларни ҳам келтириб чиқаради. Оила муносабатларида ва оила қонунчилигига ҳам эр ва хотиннинг тенг ҳуқуқлилиги мустаҳкамлаб кўйилган бўлсада, уларнинг ўзаро муносабатлари миллий қадрияларимиз асосида ўрнатилиши, яъни оиласида кўпроқ ёши каттанинг гапларига қулоқ солиш, уни ҳурмат қилиш, эркак киши оила бошлиғи хисобланганлиги учун унга итоат қилиш лозим. Шу билан бирга кузатувлардан шундай хулосаларга келишимиз мумкинки, оила қурувчи ёшларга нафақат никоҳнинг ҳуқуқий асосларини, балки унинг психологик асосларини ҳам содда ва тушунарли тарзда етказиб бериш лозим. Никоҳдан ажрашишлар таҳлиллари яна шуни кўрсатадики, бундай салбий иллатда яна ўзаро кели-

ша олмаслиқдан ташқари аёлларнинг бозорга чиқиб кетиши, эркакларнинг ишламаслиги, рашқ, ҳиёнат, ташқи меҳнат миграциясининг ўсиб бораётганлиги каби жиҳатлар ҳам омил бўлиб хизмат қилмоқда. Эр-хотин судга ажрим учун ариза топшираётганида бу уларнинг фарзандлари тақдирига салбий таъсир қилишлигини англаши лозим.

Ажримлар масаласи кеча ёки бугуннинг гапи эмас, кўп ҳолатларда мутассадилар ажримлар олдини олувчи лойихалар, жойларда фаолият олиб бораётган яраштириш комиссияларининг фаолияти ҳақида айтишади, аммо норасида, мурғак қалб эгалари тирик етим бўлиб қолишлик оддий ҳолга айланиб бормоқда. Республика "ОИЛА" илмий-амалий Марказининг 2018 йил апрель-сентябрь ойларида 18 521 нафар ажрим арафасида турган оиласлар ажрашишининг сабабларини ўрганганларида оиласвий ажримларга сабаб бўлиб қуидаги омиллар хизмат қилаётганлиги аниқланган:

1. Эр-хотин ўртасидаги майший келишмовчиликлардан – 48,5 %
2. Оила ишига бошқа учинчи шахсларнинг аралашувидан – 17,4 %
3. Бепуштлиқдан- 5,3 %
4. Моддий етишмовчиликлар, турмуш ўртоғиниг ишсизлиги ва иқтисодий муаммолардан – 6,3%
5. Ичкиликбозлик ва бошқа заарли одатлардан – 5,5%
6. Ички ва ташқи миграция – 3,5 %
7. Бошқа турли сабаблар – 11,3 %

"ОИЛА" илмий амалий Маркази ижтимоий тармоқларда "Оиласвий ажримларга асосий сабаб нима деб ўйлайсиз? " саволи билан ўтказган ички сўровномада тармоқлардан фойдаланувчи ватандошларимизнинг қуидаги сабабларни санаб ўтган:

1. Турлича ортиқча харажатли урфга кириб улгурган дабдабозликлар.
2. Қайноналарнинг келинга солиқ солишлари.
3. Куёвнинг келин томонидан мулк таъма қилиши.
4. Келинларнинг ота уйига "тап" ташиши.
5. Телефон ва интернет тармоқларига қарамлик.
6. Ёшларнинг турли масалаларда мустақил эмаслиги.
7. Оиласда йигитларни фақат ўз сўзини ўтказишга ҳаракат қилишлиги.
8. Қизларни "хўп бўлади" дан узоқлиги.
9. Диний билимлардан бехабарлик.
10. Шахслараро муносабатларда ўзаро хурмат тушунчасининг йўқолиши.
11. Бесабрлик ва ўз айбини тан олмаслик.

Ўтказилган тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, ажрим арафасида турган ёш оиласларнинг муаммолари аксарият ҳолларда бир-бирининг муаммосига ўхшамайди. Лекин ҳаммаси ҳам ўз ечимиға эга. Ажримгача ёш оиласи сақлаб қолишнинг имконияти катта бўлган. Ажримлар сабаблари ичida қайнона-қайната билан зиддиятлардан келиб чиқсан ажримлар анчагина. Муқаддас ислом динимизда ота-онанинг хизматини адо этиш фарзанднинг қарзи ҳисобланган, аммо бугунги қайнота ва қайноналар орасида бу фарзни фарқламайдиганлар ҳам афсуски, учраб турибди фарзанднинг қарзини келиндан талаб қилишмоқда. Келинлар эса менталитетимиздан келиб чиқиб қайнона ва қайнотага хизмат қилишни ўзига шараф деб билсин. Бундай муносабатлар заминида келинни уй хизматчиси қўриш керак эмас, куёвлар эса келин қалбida ўзининг қариндошларига нисбатан юксак хурматни шакллантира олсин.

Ёш оиласлардаги ажримларнинг маълум бир қисмлари фарзанд кўра олмаслик важидан ажрашганлардир. UNFPA – яъни БМТ аҳолишунослик фондининг ваколатхонаси маълумотларига кўра ёшларнинг 64% бугунги кунда репродуктив-жинсий саломатлик ҳақида етарлича маълумотга эга эмас. Бу борадаги маълумотни улар ота-онасидан ёки шу соҳанинг мутахассисидан эмас балки, ўз тенгдошларидан, интернетдан тартибсиз тарқалаётган маълумотлардан олишмоқда. Бунинг оқибатида уларнинг аксариятида никоҳдан кейинги ҳаёт ҳақида нотўғри тасаввур пайдо бўлади, ёки айрим масалаларга тўғри ёндошув қандайлиги ҳақида аниқ маълумот бўлмайди.

Республика "ОИЛА" илмий-амалий марказининг 2018 йилда юқори битирувчи синф ёшлари билан олиб борган тадқиқотларидан аниқланишича, ўғил болаларнинг 86% ва қизларнинг эса 93% жинсий ҳаёт ҳақида кўпроқ билим олиш истагини билдирганлар. Бундай истакнинг сабаби, менимча мактаб, литцей ва коллежларда ёшларга етарлича

репродуктив саломатлик ҳақида мутахассислар томонидан маълумот берилмаётганида. Ўтказилаётганларида ҳам кўпроқ ҳисобот ёпиш мақсади биринчи навбатга қўйилишидир. Соғлом турмуш тарзи, жинсий ҳаёт қандай бўлишлиги, жинсий балофат, бепуштликка олиб келувчи сабаблар ва уларнинг замонавий ечимлари борасида тиббиёт нималарни таклиф этиши ҳақида маълумотларга эга бўлиш оиласа тайёргарлик кўришнинг муҳим босқичидир. Жинсий муносабатлар ҳақида гапириш, шундай муносабатларни мухокама этиш уят саналган бизнинг менталитетимизда. Бу йўналишда бўшлиқнинг пайдо бўлиши яхши натижага олиб келмайди, албатта. Оиласи ажрим сабаблари ичida яна кўп учрайдиганжихат бу ўшларнинг мустақил ҳаётга тайёр эмаслигидир.

Ўзбекистон Республикаси "ОИЛА" Кодексида оила қуришнинг энг кичик ёши йигитлар учун 18 ёш, қизлар учун 17 ёш этиб белгиланган. Ўтказилган ижтимоий сўровлардан аён бўлишича эса 85,7% йигитлар ва 22,3 % қизлар амалда 22 ёшдан кейинги никоҳни афзал биладилар. Бундан кўриниб турибдики, бу масалада ўзгартириш қилишга асос бор. Яна бир жиҳат оила қургунга қадар ота–она фарзандларини фикран ва моддий мустақил қилишга аҳамият бериши лозимки, бу келажакда оиласи ҳаётнинг барқарор бўлишлигининг муҳим шартларидан биридир. Она бўлаётган келинларнинг 30% бу 15-19 ёш оралиғидаги қизлар эканлиги ҳам оила муаммолари ичida энг оғриқлisisidir. Бундай ёш оила қуриш ва фарзанд кўриш ёш онанинг уқувсизлиги оиласи низоларга, аёнки ажримларга ҳам жиддий сабаб бўлиш эҳтимолини оширади.

Ажримларга сабаб бўлган яна бир жиҳат-бу оиладаги моддий етишмовчиликлардир. Бизда азалдан оила бошлиғи эркак аёли ва фарзандларининг моддий таъминотини тўлалигича таъминлаб беришлиги жамиятда эътироф этилган одатий нормадир. Куёвликка даъвогар йигитлар қачонки ҳалол ризқ топиб, топганларининг қадрига етадиган, отасининг пули ва оиласининг қудратига ишониб эмас, ўз пешона тери ва меҳнатига таянса гина чин маънода "оила бошлиғи" мақомига эга бўла олади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. "Ўзбекистон аёллари" Давлат илмий наўриёти , 2019
 2. Э.Гидденс " Социология" Москва , 2005 йил тўлдирилган учинчи нашри.
 3. З.Аҳмедова "Мен ажрашмайман" Тошкент, 2018
 4. " Оила энциклопедияси" Миллий энциклопедия нашри , Тошкент, 2019
- Ш.Содикова "Оила тарбияси" Маънавият нашр

TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 18-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(4-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.07.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000